

ÍZELÍTŐ

Emlékezzünk!

Magyarhon fényes csillaga

Imsós település története

Küzdelem az idővel

Kuti Horváth György könyvének bemutatása

Paksi költők versei

(Oláh Zoltán, Kuti Horváth

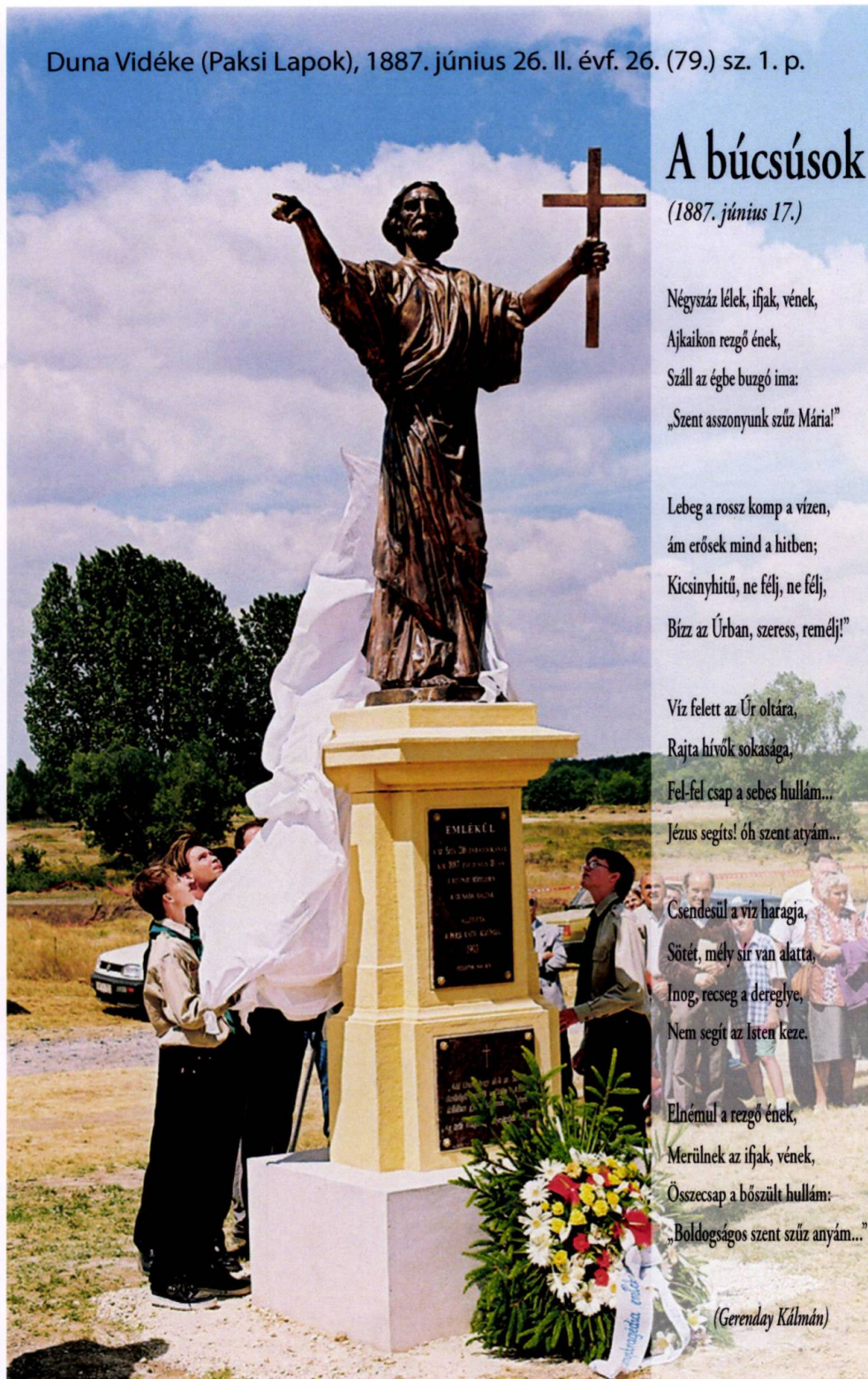
György, Farkas Margit,
Klippel János)

Zirczi Judit kiállításának
bemutatása

Török Levente kiállításának
bemutatása

Koszorúzás az emlék-
műnél...

Duna Vidéke (Paksi Lapok), 1887. június 26. II. évf. 26. (79.) sz. 1. p.

A búcsúsok

(1887. június 17.)

Négy száz lélek, ifjak, vénék,
Ajkaikon rezgő ének,
Száll az égbe buzgó ima:
„Szent asszonyunk szűz Mária!”

Lebeg a rossz komp a vízen,
ám erősek mind a hitben;
Kicsinyhitű, ne félj, ne félj,
Bízz az Úrban, szeress, reméldj!”

Víz felett az Úr oltára,
Rajta hívők sokasága,
Fel-fel csap a sebes hullám...
Jézus segíts! óh szent atyám...

Csendesül a víz haragja,
Sötét, mély sir van alatta,
Inog, recseg a dereglve,
Nem segít az Isten keze.
Elnémul a rezgő ének,
Merülnek az ifjak, vénék,
Összecsap a böszült hullám:
„Boldogságos szent szűz anyám...”

(Gerenday Kálmán)

Az emlékművet Paskai László bíboros-prímás szentelte fel
2000. június 16-án

EMLÉKEZZÜNK

A BISKÓI KOMPTRAGÉDIA – 1887. JÚNIUS 18. – AZ ORSZÁG TÖRTÉNETÉNEK VÍZI KATASZTRÓFÁJA, AMELYBEN A LEGÚJABB KUTATÁSOM SZERINT 242 FŐ VESZTETTE ÉLETÉT. A PAKS VÁROSÁT ÉRT SÚLYOS CSAPÁST MÉG ELVISELHETETLENEBBÉ TESZI A NAGYSZÁMÚ – 68 – GYERMEK ÁLDOZAT, ÉS ANNAK TUDATA, HOGY JÓZAN ÉSSZEL, KEVÉS ODAFIGYELÉSSSEL ELKERÜLHETŐ LETT VOLNA A TRAGÉDIA.

A "PAKSI RÉMESET"-RŐL A KORABELI SAJTÓHÍREKBŐL ÉRTESÜLHETÜNK, MÁS DOKUMENTUM EGYELŐRE NEM KERÜLT ELŐ. A DUNA VIDÉKE (PAKSI LAPOK), A BUDAPEST ÉS A PESTI HÍRLAP KÖZÖLTE AZ ÁLDOZATOK NEVEIT, ILLETVE A KATOLIKUS EGYHÁZKÖZSÉG HALOTTI ANYAKÖNYVÉNEK X. KÖTETÉBEN TALÁLHATÓAK A PAKSI VÍZBE FÜLTAK NEVEI.

A jámbor Pál társaság szeretné az áldozatok neveit köztéren elhelyezni. Jó lenne, ha az itt közölt névsort sokan átnéznék, és észrevételeiket közölnék velem.

BEREGNYEI MIKLÓS

A búcsúsok utódai

Duna Vidéke (Paksi Lapok), 1887. június 26. II. évf. 26. (79.) sz. 2-3.p.**A DUNA ÁLDOZATAI. (RÉSZLET)**

E hó 17-én a képviselő választás alatt e jó paksi népet huszárokkal tipratták, szabdalatták, s másnap a Duna hullámai szedték az áldozatokat, melyhez hasonlót csak bőszi háború idézhet elő!

E hó 18-án reggel 7 órakor indult el mintegy 400, jobbára nőkből és gyermekekből álló búcsús Kalocsára, a kalocsai jezsuiták által ez előtt négy évvel behozott „Jézus szent szíve” ünnep búcsúra. Ezelőtt a kalocsai búcsúsok a felső révnél szoktak átkelni, ahol a kompok határozottan jó állapotban vannak, most azonban, az apátplébános Spiesz János ajánlatára, a távoli s gyalog egy órányira messze fekvő alsó révhez zarándokoltak.

Meg kell jegyeznünk, hogy egy-egy ily kompba 150 ember veszély nélkül elfér; de hogy egy ily lélek vesztő dereglyére majdnem 400 lelket beszorítsanak - ez több a lelketlenségénél!

A megrovás alól Spiesz úr; mint intelligens, mint értelmes ember ki nem bújhatik; de sőt a vizsgálat ő reá kiterjesztendő. Ha ő azt mondja híveinek, hogy fele menjen előre, s ha a komp visszatér - ő viteti át magát a viszaradottakkal, - bizonyára meghajolnak előtte s ma nem lenne Paks siralom völgy!

Lapunk múlt számából dunaföldvári munkatársunk hibája folytán maradt ki a katasztrófa leírása, legnagyobb sajnálatunk s megbotránkozására Olvasóinknak. Miután

pedig lapunk Dunaföldvárrott nyomatik ez idő szerint; a szerkesztő csak a lap megjelenése és szétküldése után vett tudomást e menthetetlen eljárásról s egy lap előállítására körüli érzéketlenségről. - A főmunkatárs Lehrer úr azzal indokolta e hibát, hogy úgy is sok más közlemény maradt ki, tehát ez „semmi áron se jöhetett;” pedig csak egy kis jóakarattal kellett volna hozzá.

Most tehát, ha későbbben is, leírjuk a szerencsétlenséget úgy, a mint legjobb kútforrások után tehetjük.

A komp amint beeresztették a Dunába, a túlsúly alatt, annak eleje a víz alá merült, a lökés által a rajta lévők előre hajoltak, minek következtében az egész súly a komp elejére esvén, az csakhamar megtelt vízzel; a ropant szél pedig hajtotta a jármövet mind beljebb - beljebb! A révészek kidobták a kötelet, hogy a kompot kihúzzák a partra, de az kétszer is elszakadt! Ily kötelekkel kompot vontatni, a legnagyobb rosszlelkűség!

A nép látva a veszélyt, a kompon lévő Büttl Antal fuvaros kocsijára ugrált fel. Az apát is felállt arra, a népre áldást adva, beugrott a felkorbácsolt hullámok közé. Két kis leányka Pétersz és Usztyán Nina nyomban utána s a reverendába kapaszkodva kimenekültek. Egy asszony a komp vontató ló farkába kapaszkodva jutott át a túlsó oldalra. A többiek között irtóztató küzdelem keletkezett.

Egyik a másikba kapaszkodott, egyik a másikat tüntette el! Egy anya, kis gyermekét szoknyájába fogva vitte kifelé s egy a közelében lévő szerencsétlen éppen a kis gyermekbe fogódzott, eltűnvn örökre mindkettő. Egy apa Weigerding István kiúszott; 14 éves leány Teréz kérte apját, mentse ki őt, de az apa nem mehetett szeretett leánya megmentésére, mert a többiek őt is víz alá vonták volna. Weigerding ezután kötelet dobott a vízbe s mentett, akit lehetett. Állítólag Varga Károly tanítót is kihúzta a partra, de a szerencsétlen eddig még nem volt feltalálható. Hova lett? Vissza esett-e később a vízbe? Ez még eddig rejtély! - Egy apa fiát nem menthette meg. A boldogtalan a kompa fogódzott, midőn valaki lábát kapta el - s eltűnt apja szemei elől örökre. Büttl Antal fuvaros már-már kiúszott, mikor a kis 11 éves Kern Kálmán sírva kérte, jöjjön mentse ki őt. Büttl visszament - s a gyerekekkel együtt eltűnt a hullámokban. A gyereket Tolna alatt fogták ki; Büttl még kedden nem volt megtalálható. Takács Mihály nem tudja, miként menekedett meg. Azt tudja a Duna-fenekét érintette.

Beszéltünk három nagydorogi emberrel. Nehéz, nagy csizmájukkal csak alig tudtak partra vergődni öten: öt társuk pedig kikkel Halasra iparkodtak a vásárra, - oda veszték; ezek közül 3 nagydorogi, kettő hencse puztai volt. Mindegyiknél nagyobb összeg volt s még keddig nem voltak találhatók. Valószínű, hogy gaz martalócok kifosztották a hullákat s lehet, hogy vissza dobták a vízbe! Nincs toll, a zűrzavar, a szerencsétlenség leírására!!

Egy molnár ladik két molnárral sietett segísége. A szerencsétlenek belekapaszkodtak a ladikba, azt felborították s egyik molnár, - pedig jó úszó, - a hullámok között lelte sírját.

Maga a város a legkétségbe esettebb képet nyújtja! Nők keresik férjeiket, gyermekeiket; a férfiak nejeiket, gyermekeiket; kezek tördelve, haját tépve jajgatás mindenfelé!

Ahol a komp be lett eresztve, - volt kifogva a 12 éves Ricza Gyula. Ez volt az első halott akit láttunk. - Anyja is jön kétségbe esetten! ő volt az első, akit az anyát érhető legiszonyúbb fájdalom érte! - Sejtelve - szomorúan teljesedett be!

Dr. Somogyi Zsiga, dr. Szinger Lipót segítettek a mentés körül s megtettek minden lehetőt, amit ily későn érkezett segély nyújthat. A városban 1/4 11- kor terjedt el a borzasztó hír, tehát a katasztrófa után, mely 2/4 9 órakor reggel történt 2 óra múlva s mire kiérhettek, már elmúlt 11 óra. - Komlóssy közs. iskolai tanító s neje fáradhatlan buzgalmat fejtettek ki a betegek körül. - A városban Daróczy Tamás főszolg. úr neje Szeniczey Stefánia ő nagysága kocsin járta be a segélyre szorultak házait, vivén magával bort, rumot, ecetet. - Kiss Lajos kocsián szállította be a betegeket, Tóth Pál úr, Daróczy Tamás úr, Nagy Miklósné ő nagysága s mások átengedték kocsijaikat a betegek hazaszállítására. A halottakat dereglyén szállították haza.

Vasárnap délután 72 sír (köztük 3 kripta) fogadta be a rettenetes halállal kimúlt szerencsétleneket! Igen sok sírba 2-3 halott jutott. Anya és gyermekek. - Igen sok nő volt áldott állapotban. - Kiszámíthatatlan veszteség érte Paksot e nagy életadóval!!

VÉGLEGES LISTA AZ ÁLDOZATOKRÓL

ACS MARIA	FRICZ ANNA	HIRT JANOS
AKKERMAN ERZSÉBET	FRICZ ERZSÉBET	HIRT JÁNOSNÉ
AKKERMAN FERENCNÉ	FRICZ FERENCNÉ	HOFFER ANTALNÉ
ARNOLD JÓZSEFNÉ, NIKL	FRITZ ANNA	HOMOKI LŐRINCNÉ
ARNOLD KATALIN	FRITZ FERENCNÉ	HORVÁTH ERZSÉBET
ASZVICKER FERENCNÉ	GAUTSCHEK ANDRÁSNÉ	HORVÁTH GYÖRGYNÉ (SZALI- NAD)
BACH FERENCNÉ	GINDL FERENC	HORVÁTH JÁNOS
BACH JÁNOSNÉ, HANOL	GINDL JAKABNÉ	HUM ANDRÁSNÉ
BACH LÁSZLÓNÉ	GINDL MAGDOLNA	HUM ANNA
BACH TERÉZ	GINDL TERÉZ	HUM ANTALNÉ
BEHEIMHUBER MÁRIA	GIRST ANTAL	HUM JAKABNÉ
BEKKER TERÉZIA	GIRST JÁNOSNÉ	HUNCZINGER MÁRTONNÉ
BERLINGER ANNA	GIRST JÓZSEFNÉ	JAGER FERENCNÉ ÖZV.
BERLINGER KATALIN	GIRST PÁL	JANTNER BÁLINTNÉ, HAG
BIRKNER MIHÁLY	GOLDSCHMIED MAGDOLNA	JANTNER FERENCNÉ
BODAHELYI ANNA	GOLDSCHMIED TERÉZ (SZEND- INÉ)	JUHÁSZ SÁNDORNÉ
BORSI JÓZSEFNÉ	GRÓSZ JÁNOSNÉ, IRKUM	KAUSCHEK ANDRÁSNÉ
BROKHAUSER JÓZSEF	GRÓSZ JÁNOSNÉ (SPIESZ)	KERN ÁDÁMNÉ
BÜTTL ANTAL	GRÓSZ PÁLNÉ	KERN ERZSÉBET
CZIMMER JÁNOSNÉ, KRAJDI	HAASZ MAGDOLNA	KERN FERENCNÉ, AKKERMAN
CZIMMER KATALIN	HAKSTOK GYÚLA	KERN JÓZSEFNÉ
CZUG ERZSÉBET	HAKSTOK MÁRTONNÉ	KERN KÁLMÁN
CZUG JÁNOSNÉ	HALÁSZ ZSIGMONDNÉ ÖZV.	KERN KATALIN
CZWINKER FERENCNÉ	HAND ERZSÉBET	KIEN JÓZSEFNÉ
DIÓSI JÓZSEFNÉ	HANOL ERZSÉBET	KHOLMANN ERZSÉBET
ESZTERGOMI ERZSÉBET	HANOL FERENCNÉ ÖZV.	KINDL FERENC
ESZTERGOMI JÓZSEF	HANSZ MAGDOLNA	KINDL JAKABNÉ
FEIDT ÁDÁM	HENCZ ISTVÁN	KINDL MAGDOLNA
FEIDT ÁDÁMNÉ	HENCZ JÁNOS	KIRCHNER MIHÁLYNÉ
FEIDT JÓZSEFNÉ, NEPP	HERCZEG JÁNOSNÉ	KOVÁCS GYÖRGYNÉ, LENGYEL
FEIDT ROZÁLIA	HIERENC ?,10 ÉVES ?	KOVÁCS ISTVÁNNÉ
FEIL KATALIN	HINGL FERENC	KOVÁCS JÁNOS
FEIL MAGDOLNA	HINGL JÁNOSNÉ	KOVÁCS JÁNOSNÉ
FEIL MIHÁLYNÉ	HINGL JÁNOSNÉ (GIRST)	KOVÁCS JÓZSEFNÉ (SPITZ)
FEIL MIHÁLYNÉ ID.	HINGL JÁNOSNÉ ÖZV.	KOVÁCS JÓZSEFNÉ (TÍMÁR)
FEIL PÉTERNÉ, BACH	HIRSCH JAKABNÉ	KOVÁCS J-NÉ, HOMOLY
FIRST PÁL		

KRÁMER JÓZSEFNÉ, REICHL	OSZTERMAYER JÁNOSNÉ ÖZV.	STEINCZHORN MIKLÓSNÉ
KREIDENMACHER ZSUZSA	OSZTERMAYER KATALIN	SZABÓ FERENCNÉ
KRIEZER ERZSÉBET	OSZTERMAYER KRISZTIÁNNÉ	SZAKÁCS ANDRÁS
KRISTYÁN JÁNOSNÉ	OSZTERMAYER TERÉZ	SZENDY JÓZSEFNÉ, ÖZV.
KRISZTL JÁNOSNÉ	PACH LÓRINC	SZIGETI MIHÁLYNÉ
KRÓDI JÁNOSNÉ	PACH TERÉZ	SZILÁGYI JÚLIA
KROMER JÓZSEF	PÁKOLICZ GYÖRGYNÉ	SZILÁGYI MIHÁLYNÉ
KROMER JÓZSEFNÉ (SEICHL)	PÁKOLICZ JÓZSEF	SZILÁGYI TERÉZ
LACZA ANNA	PÁKOLICZ KATALIN	SZÜSZ JÁNOS
LACZA ANDRÁS	PAPP JÓZSEFNÉ	TÁNCICS JÁNOSNÉ ÖZV.
LACZA ANDRÁSNÉ	PAPP MÁRIA	TIEGER KATALIN
LACZA BORBÁLA	PATAJI ANNA	TILL ERZSÉBET
LACZA ISTVÁNNÉ, NÉMETH	PAYERDY FERENCNÉ	TILL MAGDOLNA
LEDNECZKY JÁNOS	PERGER MIKLÓSNÉ	TILL TERÉZ
LEDNECZKY ZSÓFIA	PÉTERSZ TERÉZ	TÍMÁR ANNA
LEHNGRUBER ROZÁLIA	POSZTÓS ANDRÁSNÉ	TOMOLIK MÁRIA
MADÁCS MIHÁLYNÉ	PUMERSCHHEIN JÓZSEFNÉ	TÓTH ISTVÁN
MAGYAR MÁRIA	PUPP FERENC	TRESZLI FRANCISKA
MAGYAR ROZÁLIA	PUPP JÁNOSNÉ (KERN)	TRESZLI JAKABNÉ
MARKOVICS MIHÁLY	PUPP JÓZSEFNÉ	TUMPEK ÁDÁMNÉ (GIRST)
MARKSZ JÁNOS	PUPP MIHÁLYNÉ, BRÓDI	TUMPEK ÁDÁMNÉ (WOLF)
MAYER FERENCNÉ ÖZV.	RESCH IGNÁCNÉ	TUMPEK FERENC
MAYER GYÖRGYNÉ	RESCH JÓZSEFNÉ, ÖZV.	TUMPEK TERÉZ
MAYER JÁNOSNÉ	RICZA GYÚLA	VÁC ÁDÁMNÉ, TUMPEK
MAYER KATALIN	RUF F FERENCNÉ	VÁC ANNA
MÉSZÁROS GYULÁNÉ	RUF F JÁNOSNÉ	VÁC TERÉZ
MITTLER SEBESTYÉNNÉ	SCHULLER JÓZSEFNÉ	VÁJER ÉVA
MÜLLER ERZSÉBET	SCHULLER MIHÁLY	VÁJER FERENCNÉ (CZIMMER)
NAGY ISTVÁNNÉ	SCHILLER JAKABNÉ FRISCH	VÁJER FERENCNÉ (FEIL)
NÉMETH IMRE LÁNYA	MAGDOLNA	VÁJER KATALIN (JAGER)
NÉMETH JÁNOS	SCHMIDT PÁLNÉ	VÁJER KATALIN (TUMPEK)
NÉMETH MÁRIA	SCHNEBL ERZSÉBET	VÁJER MAGDOLNA
NÉMETH MIHÁLYNÉ	SCHNEP ÉVA	VÁJER ROZÁLIA
NEPP JÁNOSNÉ	SOMOGYI JÚLIA	VARGA ISTVÁN
NICKL ANDRÁSNÉ	STAFT ANDRÁS	VARGA JÁNOSNÉ
NICKL ERZSÉBET	STAFT ANTAL	VARGA JÓZSEFNÉ
NICKL ERZSÉBET (LEBER)	STAFT ANTALNÉ	
NUN ANTALNÉ	STAMM JÓZSEFNÉ	

ÖSSZESEN 242 FŐ, ÉS 3 FŐ KORASZÜLÖTT

Pesti Hírlap, 1887. június 21. 6-7.p.

A PAKSI HULLÁMSÍR ÚJABB RÉSZLETEK KI AZ OKA?

A szombati katasztrófa az egész országban mély fájdalmat, részvétet, borzalmat szült. A paksi "jaj" túlkialtja az országszerte hangzó kortes "éljent". Szüntelenül érkeznek hozzáunk tudakozódások és a felháborodás általános. Addig, míg nincs kiderítve, hogy mi volt a szerencsétlenség közvetlen oka, tartózkodunk a határozott vélelmény nyilvánítástól. Paksi levelezőnk, mint tényről említi, hogy a révészek ittasok voltak; kellő rendőre felügyelet hiányára vall az a körülmény, hogy nagy vihar idején az emberekkel, kocsikkal, lovakkal túlterhelt dereglye útnak indulhatott. S a legnagyobb megütközést kelti Spiesz apát-plébános, ki mint lelkipásztor és értelmes ember kétszeresen kötelességének tarthatta volna, a könnyelmű átkelést meggátolni. A katasztrófa bekövetkezése után is, csak saját magára gondolt. Megmenekülve, a révházban száraz, paraszt ruhát öltött; párnák között melengette magát és midőn odakünn a kétségbeesés tetőpontját érte el, azt kívánta, hogy első sorban őt vigyék a városba.

Müller Istvánt, az elsüllyedt dereglye tulajdonosát letartóztatták és a vizsgálatot többek ellen megindították. Daróczy szolgabíró a szerencsétlenség áldozatairól ma is jelentéseket küldött a belügyminisztériumnak és a tolna megyei alispánnak. Semmi kétség sem lehet az iránt, hogy a kompnak már az elindulás előtt volt baja, mert a víz oldalvást és alólról egyszerre hatolt be. Bokor István, a kormányos, már a veszedelem első pillanatában otthagya helyét és a vízbe ugorva ki-

úszott. Azóta nyoma veszett. Zsandárok keresik most mindenütt.

A vizsgálat Lutzenbacher Pál „Pontius” nevű kerekas gőzöse ellen is irányítandó, mely a legnagyobb veszedelem pillanatában arra haladt, az eget rázó jajveszékelést okvetlenül meg kellett hallaniok és mégsem siettek a vízbefúlással vívódók megmentésére.

Az áldozatok

Eddig hivatalosan 122 megmentett emberélet van megállapítva. A kifogott holttestek száma 203, a hiányzóké 92. A lakosság egész nap a parton van és lesi a partra vetett holttesteket. Az alsóbb vidéki városokba sürgönyöztek, hogy mindent kövessenek el a halottak kifogására. A szerencsétlenül jártak legnagyobbbrészt paksiak, csak körülbelül negyven doroghi, dömsödi és uszódi volt köztük..

A vízbe fúltak a ministránsfiúk, Weigerding István pataji molnár 14 éves leánya; Haas János, a pestvidéki takarékpénztár pénztárnoka két leányát siratja, Weier Márton egyetlen leányát és unokáját vesztette el. Az elveszettek nagyobbára jómódú emberek voltak, majdnem valamennyien paksi búcsúsok, akik, mint minden évben, a kalocsai búcsúra készültek. Volt a búcsúsokkal 10 doroghi kereskedő is, akik több ezer forinttal a halasi vásárra voltak menendők; ezek közül hat elveszett.

Az áldozatok közt Rosenzweig Leo budapesti utazó is volt. Fetter Ádám vendéglőst távirat útján értesítették arról, hogy sógornője,

Osztermáyer Mária, négy viruló szép leányával, kik Paksról Kalocsára akartak jutni, a hullámokban lelték sírjukat. Schuster Győző paksi polgár nem kevesebb, mint tizenegy halott rokonára akadt a holttestek közt. Piul Antal bognármester szintén odaveszett, továbbá Thern István, a paksi községi jegyző fia, Hirth János molnármester négy leányával, Lekosek József, Benda apátkanonok unokaöccse. A halottak közt ott van még Kern Tamás paksi polgár feleségével. Tizenhárom éves Kálmán nevű fia úszás által megmenekült, de mikor megtudta szülei halálát, megtébolyodott. A kiúszott komp-tulajdonos két fia életét vesztette. Halász Zsigmondné meghalt, egy asszony holttestét úgy fogták ki, amint egyéves gyermekét melléhez szorítva, agyonnyomta. Weisz István sekrestyés holttestét is kifogták.

A búcsúsok társaságában voltak Varga és Komlóssy tanítók is, kik szintén életükkel adóztak a katasztrófának. Mikor a dereglye elhagyni készült a partot, még vagy húsz ember állt kívül, aki nem merészkedett magát a túltömött kompra rábízni.

Egy Schmidt Ferenc és egy Tumpek Ferenc nevű parasztleány pár pillanattal az elindulás előtt visszajött a dereglyéről, mert nem bíztak a gyenge jármű hordképességében. Egyikük figyelmeztette is a révészeket, hogy a komp nem fogja elbírní a nagy terhet, mire azt a választ kapta: magának ahoz semmi köze. Az apátot is rá akarták bírni, hogy két csoportban külön dereglyén szállíttassa a búcsúsokat, de ő megmaradt a tömeges szállításnál, azt állítva, hogy a híveknek együtt kell maradniok.

Két lutheránus hajadon, jó barátnők, ismerőseiket kísérve együtt szálltak a kompa, a katasztrófa pillanatában összefogódtak, átölelték egymást, úgy haltak meg. Ölelkező holttestüket fogták ki a Dunából. Lejjebb egymásba kapaszkodott asszonyokat húszat fogtak ki egy csomóban. Némelyik olvasóját

szorosán tartja a kezében, imádkozott utolsó percében; a másik küzdött a halállal, belekapaszkodott társnője hajába, ruhája leván szaggatva, arca összetépve, karmolva. Mások összeharapdálták magukat vagy másokat; mikor kifogták, még fogai erősen tartották a társnője karját. A városháza udvarán nagy garmadákban hevernek a cipők, ruhák, összehasogatott szoknyák. A női fésűk kosárszámra vannak; másik halomban a holtaknál talált pénzes tárcák hevernek, miket hajdúk őriznek.

Tegnap délután tompán megkondultak a harangok, s megkezdték a temetéseket. Hosszú sorban vitték ki a halottakat egymásután. Az elveszettek a két lutheránus leány kivételével, mindannyian katolikusok.

A temetőben sokan állják körül a sírokat, melyek mindegyikébe két halott kerül. A pap beszenteli, a nép halk imát rebeg, a sírt gyorsan behantolják s aztán mennek egy sírral odébb. Tegnapig hatvanat temettek el s még mindegyre hordják ki az egyszerű deszkakoporsókat, mikben azonban nagy a hiány, nincs annyi deszka, hogy valamennyinek koporsó kerüljön, nincs annyi ember, aki mindnek sírt ásson. A szomszéd városokból kérnek munkásokat, koporsókat.

A városban roppant nagy az izgatottság, a levertség. Az eltorzult halottak látványa, a szörnyű katasztrófa megrendítő részletei még a legkeményebb szívűeket is meghatják, a szemekbe könnyeket csálnak. A menekülteket, akik rongyos ruhákban, nagyobbára összekarcolt arccal, merev tekintettel ténferegnek az utcán, csoportosan körülfogják, vigasztalják, étellel-itallal jól tartják. A halott részleteket egyik a másiknak adja tovább s alig akad szem, mely e szomorú elbeszélések hallatára száraz maradjon.

Az életmentés

A mentés munkáját nagyon megnehezítette, hogy az alsó rév, ahol a katasztrófa történt,

a várostól egy órányira fekszik. A dereglyén mindössze 400-on jóval felül voltak. A búcsú-sokat Spiesz apát-kanonok vezette s ezek a szűz Mária zászló alatt szent zsolozsmákat énekelve, értek a komphoz. A rózoga komppal, az erős szélvészben félték neki menni az itt nagyon széles Dunának, melynek hullámaait a szél magasra korbácsolta. De a kompbérlő biztatta őket, hogy csak szálljanak be bátran, nem lesz baj, járt ő már nagyobb viharban is a Dunán. A biztatásra a legnagyobb rész hajlott, hanem sokan azért mégis visszamaradtak. Összesen 413-an szálltak a kompba, amelyen ezeken kívül még az apát kocsija is volt két lóval.

Ennyi terhet a komp nem bírt meg. Alig, hogy a parttól eltávozott, megmerült s közel a paksi parthoz süllyedni kezdett. Rettenetes zavar támadt erre a kompon. Az összezsúfolt embertömeg, mely mozogni is alig tudott a szűk helyen, szorongott, tolongott. Az asszonyok, a gyermekek ijedt sikoltozása, a férfiak hangos kiáltozása, a megrémült lovak nyerítése túlharsogta a zúgó vihart s kilométerekre elhallatszott.

A komp pedig mindegyre süllyedt, már a széleit nyaldosták a hatalmas szél által felkorbácsolt hullámok; a fenekén pedig a víz beszivárgott s ijesztő gyorsasággal emelkedett. Akik úszni tudtak, egymás után vetették magukat a felkorbácsolt hullámokba s a part felé tartottak. Több ember, ki jól tudott úszni, rémületében a helyett, hogy a part felé tartott volna, a Duna közepe felé úszott s nyomtalanul elmerült. Az asszonyok kivétel nélkül ott veszték, hasonlóképp a gyermekek is. Az irtózatot látványt sokan nézték a parttól, de a fuldoklókon, a vihar következtében, segíteni nem lehetett.

A vihar az uszódí zátonyra vetette a dereglyét és a mentők onnan szedték elő a halottak legnagyobb részét. A mentés munkájához első sorban siettek az emberbaráti szeretetéről jól ismert Szeniczey Ferenc nagy-

birtokos (Szeniczey Ferenc képviselő atyja) Daróczy Tamás főszolgabíró, Freund Ignác és Ármin, kik rögtön minden kocsijukat a Dunához küldték és Schwarcz Salamon ki lakókat bocsájtott rendelkezésre. Weigerding István patai molnár (kinek leánya vízbe fúlt) harminc embert mentett ki a hullámok közül. Ackermann Józsefné az egyik vízbe fúlt bérkocsis lóra kapaszkodott fel és Link bognár feleségét hajánál fogva tartotta a víz fölött. Mindkettő megmenekült. Deákné, a járásbírósaági börtönőr felesége, hóna alá véve egy-egy gyermeket, úgy menekült velük együtt. Kocsis Imréné a dereglye karfájába kapaszkodott és saját élete veszélyeztetésével megmentett egy asszonyt és egy gyermeket.

Mindenekelőtt Daróczy Tamás főszolgabíró érdemel azonban föltétlen elismerést, ép oly erélyes, mint tapintatos intézkedéseiért. A partra szállítottak közül sokan átázva, a vihar által lehűlt légen bizonyosan meghaltak volna, ha Daróczy nem gondoskodik orvosi, s melegítő szerekről, száraz ruhákról. Dereksan támogatta emberbaráti működésében Csukly segédszolgabíró, Dömötör városi ellenőr és dr. Singer Lipót városi orvos.

A paksi halászok is kitétek magukért. Egymással vetélkedtek, hogy ki tud több eredményt felmutatni. Ezek között Wachtler József valódi heroizmust fejtett ki. Ladikkal ment a vész színhelyére, de a ladikba annyian kapaszkodtak, hogy felborult. Wachtler menyé, ki szintén a búcsúsok közt volt, átkarolta apósa nyakát és vele együtt akart meghalni. Alámerültek. De az erőteljes halász néhány lökéssel ismét felszínre jutott, megmentette övét és aztán folytatta az életmentést : harmincöt embert ragadva ki a halál torkából.

Fiatal fehér ruhás leányok kezeiket tördelve megmentésért könyörögtek a férfiaknak, kikbe irgalom nélkül belekapaszkodtak és lehúzták a mélységbe. Serdülő fiuk görcsösen

befogóztak az asszonyok ruháiba, meggátolva, hogy esetleg kievickélhessenek. Mindenki a saját életéért fejtett ki örült küzdelmet és mit sem törődött a máséval. Egymást löktek, taszították, taposták le a halál torkába. A megmerült dereglye maga tele volt holttestekkel. Az erősebbek a karfába kapaszkodtak, ellent állva a viharnek, hullámcsapásnak és a menekülők halálos vergődésének. Eltorzult véres arcok, égnek emelkedő karok meredeztek föl a karfákról.

A segítségre sietett ladikok felborultak a megmentettekkel és mentőikkel együtt. Így is sokan életükkel adóztak. Látva ezt, ezután csak csákyákkal közeledtek a dereglyéhez, de akkor már a benne lévőeknek nem volt annyi erejük, hogy belekapaszkodjanak : a hideg megdermesztette őket és így nem voltak képesek karjaikat kinyújtani. A kevés megmenekültet egyenként vonszolták a partra, hol a kiállott ijedség és a szenvedett sérülések következtében kevéssel rá meghaltak.

Legújabb

(Saját tudósítónk táviratai)

Paks, június 20. A dereglyét már kihúzták a partra. Körülbelül 13 méter hosszú és 5-6 méter széles rozoga alkotmány. Deszkái már meglehetősen korhadt állapotban vannak. Magán a dereglyén a vihar alig tett kárt, csak egy deszkája hiányzik.

Paks, június 20. Ma reggel 8 órától délig szól a harang szomorú hangja Temetik az áldozatokat. Tolnán 24 holttestet fogtak ki s ide szállították át. A szerencsétlenség színhelyén zátony van és attól lehet tartani, ha nem iparkodnak hálókkal, horgokkal csákyákkal felkeresni az alámerült holttesteket, hogy elborítja a homok s többé nem lesznek feltalálhatók.

A dereglyének nincs baja. A beeresztéstől telt meg vízzel és a szerencsétlenek már induláskor nyakig voltak a vízben. A vihar bel-

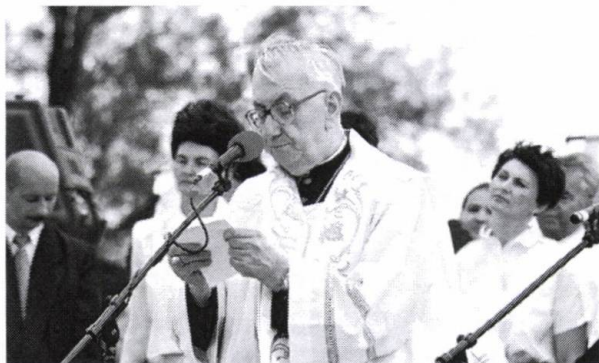
jobb sodorta; a kötelek rosszak valának, a parton emberek húzták a kompot, de a kötél ketté szakadt. A szerencsétlenség mérhetetlen. Sok nő kisedével, sok pedig áldott állapotban veszett oda. Kevés polgári család dicsékedhetik azzal, hogy nem érte veszteség. Vannak családok, melyek köréből 10-15 családtag is hiányzik. Az eddig kifogottak száma 132, nem találtak 76, megmenekült 137.

Paks, június 20. Haynald Lajos kalocsai bíboros érsek értesülvén a szerencsétlenségről, ezer forintot utalványozott a keresetképteleneknek, Girk pécsi örkanonok pedig 500 forintot adományozott. Tévesen értelmezett távirat folytán Kalocsáról több jezsuita, más helységekből pedig plébánosok érkeztek Spiesz apátot temetni, kit holtnak hittek, de aki él és ápolja magát a kiállott izgalom után. Két révész eltűnt. - A dereglyén a hivatalos adatok szerint az induláskor összesen 343 egyén volt.

Paks, június 20. Elveszttek és nem találtak : Hofferné, Vargáné, Varga István, Varga Károly tanító, Homokiné, Posztósné, Humm Anna, Szilágyi Teréz, Grószné, Kovács János, Kovácsné, Patai Anna, Papp Mari, Gindl Teréz és Magdolna, Pachné, Vác Teréz, Váczné, Ruffné, Kernné, Kern Jánosné, Kern Katalin, Kolman Erzsébet, Hencz János és István, Horváth János, Horváthné, Szűcs János, Juhászné, Herczegné, Somogyi Juli, Hírtné és fia, Girst Pál, Arnoldné, Veisz Ferenc, Veisz Vilmosné, Veisz Józsefné, Veisz Erzsébet, Veisz Ferencné, Veisz Antal, Till Magdolna, Pákolicz Kata, Mayerné, Nikl Erzsébet, Feil Katalin, Hingl Ferenc, Vayer Magdolna, Girstné, Birkner Mihály, Berlinger Anna és Kata, Nagyné, Feilné, Lacza András, Laczáné, Szigetiné - paksiak. A vásároló drogok között eltűntek : Hencz János, Horváth János, Varga István, Hencz István nagyobb összegekkel. A halottak majdnem kivétel nélkül asszonyok és gyermekek. A

Girst családból odavesztek 12-en. A Veisz családból 8-an, másoknál apa egyedül maradt. Temetések ma folytatódtak. A nép között nagy a kétségbeesés, nem kaphatnak koporsót. Éjjel ismét 15 halottat hoztak, de fölismerhetetlenek.

Paks, június 20. este. A gerjени szigeten 28-30 holttest hever még; a kutatók hozzájuk tartozót nem találván köztük, lelketlenül ott hagyták őket. Most a hatóság gondoskodik hazahozataluk felől. A szörnyű katasztrófa alatt -mint beszélük - három áldott állapotban lévő nő szülte meg gyermekét. A halotak közt ott lelték a három újdonszülött csecsemő holttesteit.

Paskai László és Farkas Pál szobrász

Magyarhon fényes csillaga

Bohus Antónia,

Világos nagyasszonya

1849. augusztus 5-én tiszta éjszaka volt, a holdfény megvilágította az utat a robogó kocsi előtt, és szinte glóriát vont az út felett magasodó világosi vár romjai fölé. A XIII. században épült vár maradványai jól kivehetők voltak, úgy vigyázta most is a tájat komor falaival, mint hajdanán, a régen letűnt századokban, mikor már jelentős várórséggel figyelte a környéket a betörő ellenség ellen. Az éjszakai pusztában lobogó tűz mellett pásztorok mesélik, hogy a várat a Bohus kastéllyal egy alagút köti össze, melyet a törökök építettek, hogy az ostromlott várból kincseiket erre menekítsék. De az öregek azt is tudni vélik, hogy a fiatal Mátyás, aki királyi hatalmát megerősíteni akarván, még a saját nagybátyját, anyjának testvérét, a jó Szilágyi Mihályt is ide záratta, mert az a királyi hatalmat korlátozni akarta. Mikszáth is elmeséli Szilágyi kalandos megmenekülését a fogságból, a palóc mesemondó maga is először Heltainál olvasta a regényes szabadulást. Az már nem Mátyáson múlt, hogy miután ő nagybátyjának megbocsátott, és reá bízta a déli határ védelmét a török ellen, Szilágyi török

fogságba esett, vallatták, de ő nem akarta elárulni Nándorfehérvár gyenge pontjait, ezért 1461-ben Konstantinápolyban bizony fejtét vették. A vár később a Báthoryaké lett hatalmas uradalmával egyetemben, melyhez száz-százötven falu tartozott. Pár évvel később az Aradot elfoglaló Dózsa-hadak vették be a várat, és dúlták fel a környező birtokokat. A törökök azonban nem mondtak le a Maros-vonal várainak elfoglalásáról, hiába védte Világos Gyula mellett az alföldi területeket, a janicsárok lovai mindenhol utat tapostak maguknak. 1566-ban Világost is birtokba vették. Nem is mondtak volna le róla a világ végezetéig, de nem úgy van az, 1693-ban végleg kiverték őket Erdélyből, Világosról is takarodniuk kellett. Adigra azonban a vár kövei, falai lassan meggyengültek, védművei elavultak, már nem volt katonailag számottevő tényező. Az igazi érték nem is a vár volt, hanem a hozzá tartozó birtok, tolongtak is érte elegenden. A Grassalkovichok után a herceg meggazdagodott jószágigazgatója lett az új tulajdonos, Bohus Imre, aki felvidéki birtokait adta cserébe a jó zsiros aradi földekért. 1784-ben a vár pusztulása beteljesedett, a Horea-Closca felkelés alatt egy parasztsapat befészkelte magát a vár romos falai közé, és az ostromlók csak ágyúval tudták őket megadásra bírni. Szét is lőtték a falakat annyira, hogy egy esetleges későbbi lázadáshoz már ne lehessen használni.

Ott magasodtak a romok az út felett azon az augusztusi éjszakán, az alaktalan falak mintha nem is emberkezek nyomait őriznék, hanem a hegyek folytatásai lennének, szik-

laszirtek, melyek mindmáig a legigazibb, legtragikusabb balladát írják, Világos balladáját, „Világosnak gyász borulatánál...”

A kocsi utasa feltekintett a komor falakra, és szívét balsejtelem szorította össze. Csak két nappal azelőtt járt az aradi várban, Damjanichot látogatta, ki törött lábbal tehetetlenül szemlélte az eseményeket, arról beszélt, hogy a kormány Arad közelébe húzódik vissza. Tudomása volt arról, hogy Kossuth és a kormánytagok számára lakásokat üritenek ki Aradon. És amit előtte lehetetlennek tartott volna, most kimondta, hogy valószínű, az osztrák csapatok rátörnek a várra, fogadkozott, hogy nem adja fel soha Arad várát, az maga a haza. De amit sem ő, sem a világosi kastély felé tartott utas, maga a kastély úrnője nem látott előre, azt a sors már írogatta a könyvébe.

Hol volt már akkor a Buda visszafoglalása felett érzett öröm! Hiszen pontosan a visszafoglalás napján járult a 18 éves Ferenc József császár kézcsókra Miklós cár elé, hogy segítséget kérjen birodalma megmentéséhez. A segítség késelem nélkül jött, mintegy kétszázezer főnyi orosz sereg zúdult rá a kivérzett országra, és vetett véget az álmoknak. A sors sietve új lapot kezdett, vázlatot készített jó száz évvel későbbre, jó lesz ez az orosz „segítség” későbbre is.

Damjanich tudta már ezekben a napokban, hogy Görgey a sikertelen komáromi átörés után megtépázott seregével Aradra érkezett, hogy Bem kísérlete Temesvár megostromlására kudarccal felérő próbálkozás (augusztus 9-én szét is verik az osztrákok a magyar csapatokat), mégis azt mondta, hogy az utolsó emberig védik Aradot.

Bohus Antónia, a világosi kastély úrnője két évvel később, 1851-ben Brunswick Teréz kérésére feljegyezte e napok eseményeit, visszaemlékezésében ezt írja: „...az erdélyi határról visszatérőben voltam, hol az aradi fiatalság közt legkisebb fiam is, Zsiga ama lovassági véd-csapat parancsnoka szolgált, amely a móc hordák ellen volt felállítva Világoshoz közel. A holdvilágos éj ünnepélyes csendében számtalan szekérral találkoztunk, melyeken menekülők szorongtak összevissza hányt málhák között. E jelenség előkészített már arra, hogy házunkat is menekülőkkel megrakva találandom. S úgy is volt.”

Ki volt a Bohus-kastély úrnője, akihez oly bizodalommal voltak a menekülők, földönfutók, otthonukat a biztos halál elől odahagyók, remélve, hogy Világoson menedéket találnak? Apja, magyarszögyéni Szögyény Zsigmond Kisvárdán született, több nyelven beszélő művelt földbirtokos, jogi végzettségű, szabolcsi főispán, később Pest, Pilis és Solt vármegyék főispáni helytartója. A Királyi Táblán az uralkodó, a vármegyében a megyék főispáni helytartója volt. Országgyűlési képviselő, majd alkancellár. Felesége felsőpásztori Pászthory Julianna, a fiumei kormányzó leánya. Gyermeküket, Antóniát és Lászlót gondos nevelésben részesítették, a magyar nyelv szeretetére nevelték. Antónia, aki 1803. szeptember 6-án született Pesten, már gyermekként németül, franciául, angolul beszélt, de a latin nyelvben is járatos volt. Zongorára maga Liszt Ferenc tanította. 1823-ban ment férjhez Bohus Jánoshoz, a művelt, vagyonos földesúrhoz, Világos birtokosához. A Bohus család a XVIII. végétől kap nemesi előnevet (Világosi), miután vagyoni helyzetük egyre javul, később bárói rangot is. Bohus János fiai Zsigmond, István, László a század végén már képviselőházi tagok, később országgyűlési képviselők, a Főrendház tagjai. 1824-1838 között épült fel a kastély, amely később a világosi fegyverletétel helyszíne lett. A kastély ma is áll, neoklasszikus stílusban épült, sok vendéget befogadó harminc szobájával, oszlopokkal díszített bejáratával. Irodalomkedvelő, a tudományos életben járatos vendégek fordultak meg a házaspár otthonában, a Podmaniczkyak, a Nyáray grófok, de Reguly Antal is. Gróf Brunswick Terézzel, akit Antónia még szülei házában ismert, 1840-ben Aradon egy nőegyesületet alapított, később

a kastély szárnyában Bohusné egy kisdédóvót is berendezett, melyben 30-40 gyermeket neveltek a család költségén. 1840-es évek elején pedig egy német-magyar vegyes tannyelvű katolikus iskolát hozott létre Világoson.

Báró Bohus János-kinek rokonai zömmel Zólyom vármegyében éltek, a család Lipto vármegyéből származott-, Arad vármegye alispánja volt, 1847-től a vármegye országgyűlési követe. Már az 1848-as forradalom előestéjén eltörölte a robotot és a dézsmát a birtokán, melynek bejelentését a helyi románság hatalmas ovációval vette tudomásul, a bíró a magyar zászlót a házára is kitűzte örömeiben. A forradalom hónapjaiban Világos román lakói lelkesen ünnepelték az eseményeket, később azonban a románság hangulatát a Schwarzenberg ulánuszred bukovinai román származású tisztjei feltűzelték a magyar kormány ellen, és 1848 őszétől sorozatos atrocitásokra került sor itt is, csakúgy mint Erdélyszerte.

A kastélyban valóban menekülők szorongtak, a társaság középpontjában Kossuth hozzátartozói voltak, anyja, nővérei, ezek férjei, gyerekei. Tanakodtak, merre menjenek tovább, hiszen egyfelől az osztrákok, másfelől az oroszok, a hegyekben az ellenséges, mindenre kész móczok. Hol maradt nyitva számukra a menekülés útja? A következő napokban újabb menekülők érkeztek, mindnyájukat az a remény élte, hogy még minden jóra fordulhat. Ott volt Bezerédj István, Tolna megye képviselője is, akit aztán augusztus 11-én reggel sürgősen Aradra rendelt Kossuth, hogy vegyen részt a minisztertanácsi döntésen, abban a reményben, hogy még lesz lehetőség vérontás nélkül megoldani a haza sorsát. Este azonban komoran, leverten jött vissza, ő hozta Világosra a hírt, hogy minden elveszett, Görgey a közös határozat értelmében le fogja tenni a fegyvert.

Augusztus 11-én a magyar kormány már Aradon van, megtartják az utolsó minisztertanácsi ülést, ekkor derül fény a temesvári csatavesztés okaira is. Mindez elég Görgeynek, hogy lemondásra szólítsa fel Kossuthot és a kormányt. Az összehívott haditanács két ellenszavazattal jóváhagyja az oroszok előtti fegyverletételt, Görgey erről értesíti Rüdigert, mielőtt Kossuth teljhatalommal ruházza fel Görgeyt. A kormányzó pár órával később Aradról elmenekül, elhagyja az országot, nem tudja még, hogy soha többé nem lép Magyarország földjére.

Görgeynek nincs sok választása, már látni, hogy a szabadságharc elbukott, a kétszáz ezres orosz sereg ellen a harcot felvenni nem lehet. A Bem vezette erdélyi sereg felőrlődött, Temesvárnál a főszereg Dembinszky vezetésével megsemmisítő vereséget szenvedett, így Görgey nem a túlerővel szembeni harcban, hanem az oroszokkal való tárgyalásban látta az esélyt a túlélésre. Csapatái e napokban Pankota határában voltak, az orosz főparancsnok, Paszkievics Várad felől Kőrösjenő térségébe érkezett. Világoshoz közel táboroztak Rüdiger csapatai. Görgeyék abban reménykedtek, hogy nem kerülnek a kíméletlen Haynau kezébe, aki már akkor haditörvényszéki ítélet nélkül akasztatott.

Felvirradt 1849. augusztus 12-ének reggele. A korábbi napok eseményei gyorsan követték egymást, valahol valakik egy ország, egy nemzet életéről már döntöttek. Ma már tudjuk, hogy az orosz beavatkozás kitalálója és szorgalmazója Zsófia főhercegnő, a császár anyja volt. Ferenc József testvérének, a kivégzett mexikói császárnak, Miksának volt szárnysegédje, Boksay Tivadar, az ő emlékirataiban (csak másolatban, mert az eredeti Budapest bombázásakor elégett) olvasható, hogy a császár anyja fiával egy előre megfogalmazott levelet íratott alá I. Miklós cárnak, melyben az állt, hogy a magyar rebellisek a francia forradalomhoz hasonlóan az uralkodó osztály kiirtására törekednek. Mindaddig a cár a magyar forradalmat az ország belügyének tekintette. Boksay említi azt az angol diplomáciai véleke-

dést is, miszerint az aradi kivégzések ötlete Felix Schwarzenberg, osztrák kormányfőtől, Windischgraetz hercegtől, Schmerling államminisztertől és Zsófia főhercegnőtől származik. Haynau lesz majd a végrehajtó. Most már azt is tudjuk tehát, hogy az aradi tábornokokat és a többi áldozatot a bécsi titkos haditörvényszék még a fegyverletétel előtt halálra ítélte, ezt Batthyány Lajos miniszterelnök naplója is sejteti. Az ő kivégzése egyébként kifejezetten Zsófia főhercegnő mesterkedése volt, a vérbíróság ítéletét olyankor íratta alá a fiával, amikor egy sikeres vadászatról tért haza a fiatal császár, és jó hangulatban volt. Ezek után látható, hogy a megadás, a bizalom az orosz védelemben hiábavaló volt, az érintettek erről azonban mit sem tudtak. Schwarzenberg a cári hadsereg vezetőinek kedvelt embere volt, Varsóban kapott tőle üzenetet Paszkievics, orosz főparancsnok, mi a teendő a magukat megadó, az oroszokban megbízó magyar tábornokokkal: kiadni őket az osztrákoknak. Vajon, ha a tábornokok orosz fogságban maradhattak volna, mi lett volna a sorsuk?

Világos volt kiszemelve a tárgyalások helyszínéül. „Készakarva választá Görgey e pontot a fegyverletételhez, mert itt oroszoktól volt körülvéve, kiknek egyedül akarta magát átadni, mint kiket egyedül tekintett legyőzőinek.”- írta Bohus Antónia a visszaemlékezésében. Ide, Világosra érkezett hát Görgey augusztus 12-én, vele együtt jött Aradról Csányi, közlekedési miniszter, akit pár hét múlva majd az osztrákok sok más társával együtt kivégeznek. A délelőtti órákban Világosra érkezett Rüdiger ártándi táborából a két hírnök, Bethlen Gábor és Beniczky ezredes, valamint Pöltenberg tábornok, anélkül, hogy a főparancsnokhoz, Paszkievicshez eljutottak volna. Hozták a lesújtó hírt, a fegyverletétel feltételeit: feltétel nélküli megadás, marad a bizodalom a cár nagylelkűségében. Pár órával később Világosra bevonulnak Ausztria szövetségesei, az oroszok.

Frolov tábornok, aki Rüdiger utasítására Görgeyvel tárgyalt, szárnysegéde, Drozdov így írja le Világost: „Világos, ez az elég szép városka dombokká szelídülő hegyek lábainál fekszik. Magának a városnak a központja fölött az egyik domb lankáján egy csodálatos épület emelkedik, melynek kertre nyíló oszlopsoros folyosója a domboldalon le egészen az utcáig vezet. A házat körülvevő hatalmas tömegű nép és katona láttán ki lehetett találni, hogy itt van a főparancsnok szállása, a kapunál álló medvebőr süveges gránátos örök kétségtelen bizonyítékául szolgáltak Görgey jelenlétének. Alig értünk az épület terasza elé, Görgey kijött elénk. Az üdvözlések után a magyar főparancsnok tábornokunkat rögtön karon fogta és egyenesen dolgozószobájába vitte...”

Az oroszok bevonulását a helybeliek félreértelmezték: „A félrevezetett nyers oláhság ugyanis azon meggyőződésében, hogy e hitrokonai azért jöttek, hogy őket képzelt jogaikba helyezték, és az urak jószágait köztük felosszák, nagy lelkesedéssel és egetverő „sa traisca!”-kal fogadták őket. Nemsokára azonban a kozákok érzékeny kancsukái érezhetőleg meggyőzték az oláh népet, hogy az oroszok nem hajlandók kommunisztikus vágyaikat betölteni.”- írja Bohus Antónia. (De nem kell sokat várni, csak alig száz évet, megtörténik ez is.) Az orosz vezérkar főnökével, Frolovval Görgey a kastélynak az országútról nézve jobbra eső ablakaival az országútra néző szobában tárgyalt, majd egy kör alakú asztalon tanúk nélkül aláírták a fegyverletétel okmányát.

Oh, ezek az asztalok, melyeken annyi okmányt, a magyarok megalázását, kisméltetését, elveszejtését megpecsételő okmányt írtak alá, Világos, Versailles, ...látogatják ma a turisták, és mennek tovább, ezt is láttuk, de mit is? A világosi kastély tölgyfából vágott kerek asztala közepén ezüstlemezen a fegyverletétel drámai dátuma olvasható: 1849. augusztus 13. (A kiegyezést követően készült az emlékező táblácska) E sorok írója paksi diákjaival megrendülten állta körül ezt az asztalt, az események évfordulója alkalmából szervezett zárandokútkon.

A tárgyalást követő ebéd feszült hangulatban zajlott: „Lelkemet balsejtelem nyomasztotta, vajon a sors különös rendeltetése folytán nem saját halotti torukat ülik-e itt meg? Szerencsétlenek! Sokan közülük nem is tévedtek, mikor végzetüket előre megérezték.” - írja Frolov tábornok személyi segédtszjtje.

Idézzük emlékezetünkbe az eseményeknek azt az aradi mozzanatát, amikor is a minisztertanács megszavazza a fegyverletételt, és Kossuth teljhatalommal ruházza fel Görgeyt, hogy a határozatot végrehajtsa. Maga pedig elhagyja az országot. Ez az esemény döntően befolyásolja majd Görgey életét és másfél évszázadig tartó történelmi megítélését is. Olvassunk bele Görgey Artúrnak a száműzetésből 1850 május 10-én gróf Károlyi Györgyné Zichy Antóniához írott levelébe: „...Önnek azt beszélték, hogy augusztus 13-a egy általam az ellenséges hadvezérekkel kötött egyezménynek volt az eredménye, holott pedig az csak a legszomorúbb kényszerűség cselekménye volt. A vonatkozó határozatot egy számos tagú haditanács mondta ki, én azt csupán végrehajtottam. Azon hadi tanács tagjai agyonlövettek, felakasztattak, börtönben sínylődnek, én amnesztiát kaptam. A gyanú, hogy én amnesztiámat valamely alávaló cselekedet által magam kijártam, kikötöttem, sokkal közelebb fekvő, semhogy ne érintsem. Ezen irtózatos gyanú ellenében nem maradt más fegyverem, mint szavam s életem. Szavam, mellyel ünnepélyesen kijelentsem, hogy amnesztiám-ban éppoly ártatlan vagyok, mint az október hatodika szörnyűségeiben. Életem: hogy ezen kijelentésemet lehetőség szerint bebizonyítsam.” Öccsének, Görgey Istvánnak ezt írja: „Énnekem nincs jövőm. Nem is lehet, amíg élek. Tán lesz halálom után, ha rágalmazóim a dolog természete szerint egymásba harapván álorcáikat kölcsönösen letépi-”

Kossuthnak 1849 őszén Vidinből (Bulgária) írott levele, és benne a megbélyegző szó Görgeyről: „áruló”, ettől kezdve bejárta Magyarországot és az emigrációban szervezkedő de a mindentől magukat távol tartó magyarokat is.

Batthyány Lajos miniszterelnök ekkor már hónapok óta börtönben volt, január elején tartóztatták le Pesten az osztrákok. A Világoson zajló események idején Olmützben raboskodott, naplójába ezt jegyezte fel: „Tegnap Görgey Artúr fővezér seregével megadta magát. Az orosz és osztrák szövetség közé tehát nem sikerült éket verni a tárgyalásokkal. A magyar minisztertanács döntött, a fővezérrel letette az oroszok előtt a fegyvert. Fájdalom: a fegyvertelenekre, hazánkra Damocles ellenséges kardja végleg lecsapott.” Megjegyzendő, fegyverletétel nem fordult elő a magyar történelemben, Nagymajténynál hűségeskütettek Károlyi Sándor kurucjai, de „kardosan, fegyveresen” oszlottak szét a meghódolás után. Azt az aradi várban lezajlott beszélgetést Kossuth és Görgey között semmi írásos feljegyzés nem őrzi. Illyés Gyula Fáklyaláng című drámájának híres dialógusa a két szereplő között fikció, a megírás idejének szellemiségét idézi. Batthyány szerint Kossuth már korábban is tévesen ítélte meg a helyzetet, augusztus 26-án ezt írja börtönnaplójába: „Mindezt elkerülhettük volna! De egyik fél sem hallgatott rám! Közfelkiáltással elfogadták Kossuth javaslatára a Habsburg-Lotharingiai uralkodóház trónfosztásáról és Magyarország függetlenségének kimondásáról szóló határozatot. (1849. április 14-én ezen az ülésen választják meg Kossuth Lajost kormányzóelnökké.) Kossuth tévesen bízott a nyugati nagyhatalmakban, nem látta be, hogy Ausztria fontosabb nekik az európai egyensúly szempontjából, mint Magyarország.(...) A minisztertanács széthullott a végzetes temesvári csatavesztést követően, Szemere Bertalan (miniszterelnök) és Kossuth Lajos is elhagyta az országot.” A pesti Újépületbe való szállítása után, szeptember 18-án írja kivégzése előtt három héttel Batthyány: „Gyakori volt a viszály, a megosztottság a kormányzóelnök és a szabadságharc néhány politikai, katonai vezetője között. Deák Ferencsel együtt nem voltunk biztosak ab-

ban, hogy Kossuth politikája elvezet a kívánt eredményhez, veszélyesnek láttuk lépéseit (...) Kossuth veszélyes politikáját ellensúlyozva mérsékelt pártot kívántam létrehozni, békepolitikát kezdeményezni. De erre már nem volt lehetőségem: letartóztattak."

Térjünk vissza a világsi Bohus kastélyba. Bohusné Szőgyény Antónia feljegyzéseiben ezt olvassuk: „Két órákor délután asztalhoz ültünk, hol két oldalamon Frolov és Görgey foglalt helyet. Az első komoly és hallgatólagos férfiú. Nem beszél sokat. Csak azt erősíté ismételtén, hogy a magyar sereg hősiessé küzdött, és senki se mondhatja, hogy gyáván adta meg magát. A másik asztaltársam, Görgey is szótlán volt, csak azt említé többek közt, hogy sok dologban igen szerencsétlen volt, így tegnap is, amikor ugyanis nem sikerült neki a világot két gazembertől megmentenie, kiket felakasztani akart. Megdöbbenve e szavak felett kérdém: Kik volnának azok? Azt gondolja tán kegyed, felelé, hogy Kossuthot értem. Nem, e nyomorultat nem akasztattam volna fel. A két Madarászt szerettem volna kipusztítani a világból. (Madarász, az utolsó kormány rendőrmisztere volt, a Honvédelmi Bizottmány tagja, a fegyverletétel napjaiban külföldre menekült, később Amerikában telepedett le, ott halt meg 1906-ban,) De tudja-e, miért ítélem meg így Kossuthot? Mikor láttam, hogy minden veszve van, Csányt küldtem hozzá azon üzenettel: „Most itt az ideje, most menjen!” Olvassa ezt! Erre börtáskájából iratot vett ki, melyet nekem átnyújt. Kossuth által remegő kézzel aláírt lemondási okmány volt, melyben Görgeyt nevezi ki diktátornak. Lássá, mondá újra, azért tartom őt nyomorultnak, mert csak esteli hét órákor nevezett ki engem diktátornak, holott már délután két órákor elszökött. Félelemből tette, hogy ha a feltétlen hatalom kezében van, kivégeztetem.” Görgeyt, írja Bohus Antónia, tisztikara feltétel nélkül tisztelte, de az oroszok is tisztelettel adóztak hadvezéri tehetségének, elismerték katonai erényeit. Naplójában feljegyezte Görgey szavait, melyekkel búcsút vett tisztársaitól: „Uraim! A kormány tegnap kijelentette, hogy a hazát megmenteni nem lehet, lemondott. A muszkáktól körülvettünk, menekülés nincs. Én határozottam meggyőződésem szerint. Határozatomba beleegyeztek: Kiss Ernő, Leiningen, Pöltenberg tábornokok. A fegyvert letettük föltétlenül. Nem tudom, találkoznak-e többet. Köszönöm Önöknek a bizalmat, a szeretetet, amivel eddig hozzám viseltettek. Isten Önökkel!”

Mikor a fegyverletételt aláírták, minden rangos tisztnek menekülést ajánlott. Az összegyűltek közül azonban, kiket később Aradon kivégeztek, senki nem akart megválni a vezetése alatt álló hadseregtől.

Keserves, lélekrázó jelenetek játszódtak le, miközben a tiszték előkészítették a kastély körül táborozó honvédeket a másnapi katasztrófára, a fegyverletételre. Meg kellett győzni őket a korábbi ellenállás lehetetlenségéről. Bohus Antónia megrázó szavakkal örökítette meg a történeteket. Egyes ezredek elégették vagy széjjelvagdoszták zászlójukat, és mint ereklyéket elosztották egymás között. Vén huszárok, kik a csatákban szinte eggyé váltak lovaikkal, most lelőtték hűséges társaikat, az embereknél is hűségesebb bajtársaikat, hogy ne kerüljenek az ellenség kezébe. Voltak, kik eltörték fegyvereiket, ne lőjön velük az ellenség többé. A katonák nem szégyellték könnyeiket sem.

Másnap utoljára ültek együtt a reggeliző asztal körül a kastély ebédlőtermében a testileg-lelkileg kimerült tiszték, tábornokok, „...érezte mindenik mélyen ónsúlyát a sors változásának, de bizonynal egy sem gyanítá közülük, miként meghódolásuk az oroszoknak, kiknek ígért védelmében erősen bíztak, vesztüket okozhatja.” Bizonyára Görgey sem, hogy társai borzalmas vesztéről majd alig két hónap múlva fog értesülni. Mielőtt Rüdigerhez indult volna a Pankota és Csigérszőlős közt elterülő síkra, hogy a fegyverletételt az összegyűlt hadaknak elrendelje, a kastély háziasszonyától így búcsúzott: „Most még haragudni fog rám

a nemzet, de három hét múlva, bizton tudom, kezet csókol majd nekem." Bohus Antónia megjegyzi: „Görgey e nyilatkozatából biztossággal kikövetkeztethető, hogy ő is csalva lett, és hogy lehetetlen, miszerint tudta volna, hogy a kegyelemre való megadás bitóval és golyóval fog jutalmaztatni."

Ki abban a három hét leteltét várva abban bízott, hogy akkorra minden jóra fordul, keservesen csalódott! Bohus Antónia reménykedve ugyan, de szívében balsejtelemmel nézte a szőlősi tábor felé meginduló menetet augusztus 13-án délelőtt: „Leírhatatlan, fájdalmas, szívszaggató volt a búcsú a tábornoktól és tisztektől, kik közt többen voltak házunk régi barátai. Elmondhatom, hogy kevés hely van a földön, hol annyi férfikönny elhullott, mint ekkor Világoson. (...) Sohasem éreztem kínzóbb, mélyebb fájdalmat, mint mikor e bús halottas menetet, egy sírba induló hős nemzet halotti kíséretét néztem..." A kastélyban a pénzügyminisztérium maradt egész személyzetével, Csány, Perényi Zsigmond, ők arról tanácskoztak, kinek is adják meg magukat, hiszen nem katonák voltak.

A magyar sereg eközben a szőlősi malomig vonult, itt már az oroszok várták őket. Rüdiger szárnysegédje így örökítette meg a látottakat: „Délután öt óra tájban mikorra a III. és a VII. hadtestek már felsorakoztak, de az I. hadtest felvonulása még tartott, megkezdődött a fegyverletétel ceremóniája. A gyalogosok, miután tisztelgtek, szomorúan levették magukról hadifelszerelésüket, és puskájukat gúlákba állították. A katonák búcsúzás közben sírtak, és megcsókolták ezredzászlójukat. A huszárok, megállítván lovukat, megölelték azokat, és zokogva búcsúztak tőlük. Karabélyuktól ugyanilyen keserűséggel váltak meg. Ezután Rüdiger gróf törzskarának kíséretében Görgey seregeihez léptetett, s üdvözlővén őket, megkezdte szemléjüket. Kimondhatatlanul megindító volt e rendjét megőrzött erős, harcképes seregnek a látványa. E sereg ugyanis néhány hónapja Ausztria számára még félelmetes volt, s most itt állt fegyvertelenül, magát sorsának megadva, és mint a halálraítélt, várta az ítélet végrehajtását. A katonák szomorú pillantással kísérték bennünket, a tisztek fejüket lehajtva sírtak."

Két nap múlva a világosi kastélyban letartóztatják az osztrákok Perényi Zsigmondot, a Kossuth-kormány országbíróját, a vád ellene felségárulás a Függetlenségi Nyilatkozat elfogadása miatt, vele együtt viszik el Csányi Lászlót is, a Kossuth-kormány közlekedési miniszterét is. Mindkettőjüket október 24-én végzik ki Pesten az Újépület börtönfalánál, velük együtt Szacs vay Imrét is, az Országgyűlés jegyzőjét. Haynau azt hitte, hogy Csányi a Szent Koronát ide, a Bohus-kastélyba szállította, itt elrejtette, ezért ezekben a hetekben több házkutatást is tartatott Világoson. Nem tudta még, hogy a magyar királyi koronát Szemere Bertalan, miniszterelnök vitte magával, miközben török földre menekült, megbízható embeivel Orsova közelében, közel a Dunához egy fűzesben elrejtették, rongyokba és ládába csomagolva, elásva földben pihennek az ereklyék. Minden bizonnyal a néhány szemtanú közül valamelyik elárulta a rejtkehely titkát, mert 1853-ban a négy évig tartó nyomozás után az osztrákok „megtalálták" az elrejtett ládát.

A lefegyverzett katonák hosszú, hallgatag sora megindult Várad felé az orosz lovaság kíséretében, Rüdiger törzskara az élen haladt, Görgeyt ők vitték magukkal, kit, hova vezet majd a sorsa. A közkatonák arra számíthattak, hogy besorozzák őket az osztrák hadseregbe, a tisztek pedig, akik megtarthatták egyelőre oldalfegyvereiket, Bécs kegyelmére – ha volt ilyen! – vagy hadbíróvási ítéletre. Ebből pedig bőven osztogatott Bécs, 1850 márciusáig 548 ítéletet hoztak, ebből 209 halálos ítélet volt. Ezek közül többen nemzetközi nyomásra 10-20 éves várfogságra változtattak. A honvédtisztek teljes lefegyverzésére csak Gyulán került sor augusztus 23-án, amikor a gyulai vár és a kastély közötti részen az oroszok átadták

őket az osztrákoknak. Sokan kisebb-nagyobb csoportokban szökni próbáltak, hogy a komáromi várba eljussanak, és tovább harcoljanak. Volt, akinek sikerült.

A fegyverletétel mintegy 33 ezer honvédet, köztük ezernél több főtisztet érintett. A Görgey közvetlen parancsnoksága alá tartozott három hadtest, Nagysándor József, Leiningen-Westerburg Károly és Pöltenberg Ernő vezette hadtestek. Útközben csatlakozott hozzájuk Knézich Károly tábornok tokaji különítménye. Vécsey Károly hadtestét Borosjenőnél fegyverezték le augusztus 20-án. Damjanich az aradi várat augusztus 17-én adta át az oroszoknak. A Világosnál kötött fegyverletétel nem érintette a Temesvárnál 1849. augusztus 9-én teljesen szétvert magyar seregeket, melyeket előzőleg Kossuth koncentrált Szegedre Dembinszki, Bem, Perczel, Guyon, Kmetty vezetése alatt. Dessewfy és Lázár Vilmos kivételesen az osztrákok előtt kapitulált augusztus 18-án Karánsebesnél. Zsibónál még volt egy magyar csapat, Kazinczy Lajos, 28 éves ezredes máramarosi tartalék hadosztálya. Itt, Zsibónál egyesült augusztus 22-én az észak-erdélyi és székely hadosztály maradékával, ők augusztus 25-én tették le a fegyvert.

Görgeyt Nagyváradra vitték 14-én, majd Haynau szárnysegédje, Andrássy Norbert, osztrák császári őrnagy Karinthiába viszi száműzetésbe, velük tart Görgey francia származású felesége és dr. Markusovszky, aki a volt hadparancsnok fejsebét kezeli.

A tábornokok sorsa már augusztus 19-én megpecsételődött, hiszen Haynau, akit dühített az orosz vezérkar kezdeti lovagiassága a magyar tisztekkel szemben, már ekkor a „lázdóvezérek” akasztásáról beszélt. A Gyulára összegyűjtött tábornokokat egyszerű parasztszekéren 2-3 osztrák fegyveres kísérte Arad felé. Degré Alajos később így írt erről a gyászos menetről: „Ügyünk Világosnál meghalt, Sarkadon volt kiterítve, s Gyuláról megindult a világ legnagyobb gyászmenete, Aradon pedig megtörtént a temetkezés.”

A világosi Bohus-kastélyban ezalatt többször is házkutatás volt, már-már börtön fenyegette Bohus Jánost és feleségét. Most már az is volt a vád ellenük, hogy a szabadságharc alatt az alsó kastélyban Bohusné több száz tábori ágyat helyeztetett el a sebesült honvédek számára, ápolásukról, ételmezésükéről gondoskodott. A fegyverletétel után pedig a börtönben sínylődő honvéd rabokat segítette, a szigorú tilalom ellenére országos gyűjtést szervezett a javukra. Olmütz, Kufstein, Jozephstadt rabjai imába foglalták Bohus Antónia nevét. Az aradi várkapitány többször beidézte és börtönrel fenyegette, soha nem tudhatta, hazatér-e szabadon. Ő nem csupán a fegyverletétel helyszínének háziasszonya volt. Hazája iránti szeretetét egész életében tetteivel bizonyította. Emléke ott él Teleki Blanka, Lővei Klára, Brunsvick Teréz, Veres Pálné, Teleki Sándorné neve mellett. Méltán nevezte Császár Ferenc már 1844-ben „Magyarhon fűnyes csillagának”. Önfeláldozása, segítőkészsége, együttérzése akkor nyilvánult meg legerősebben, amikor arra legjobban volt szüksége a letiport nemzetnek.

Az önkény csillapultának idején pesti otthona nyitva állt az írók, művészek, tudósok előtt. Ismerte a közélet nagyjait, férje Széchenyi István baráti köréhez tartozott, Wesselényiért mindketten rajongtak. De kevésbé lelkesültek Kossuthért, veszedelmesnek tartották és az országra nézve veszélyesnek forradalmi eszméit. Házukban gyakran megfordult Deák Ferenc, Eötvös József, Trefort Ágoston, de Liszt Ferenc is, akivel Antónia tizenkét éves korában négykezeset játszott, mindig meglátogatta, ha Pesten járt. Nagy összegeket áldozott iskolák, óvodák létesítésére, már a pesti árvíz idején is legfőbb gondja a bajbajutottak megsegítése volt. Az 1863-as szörnyű aszály idején gabonával, kenyérrel segítette az éhezőket. Később, de ez már a XX. század eleje, ekkor Bohus Antónia már örök álmát alussza, kedves rokona, Eötvös Loránd a róla elnevezett torziós ingát 1906-ban a világosi mezőn mutatta

be egy nemzetközi bizottság előtt, ez idő alatt a tudós az aradi Bohus-palotában lakott, mely ma is Arad főterének díszé.

A sors eljátszogat az emberek életével, leejtett szálakat felvesz, és összeköt újra. Bár Pesttől messze zajlott, így fonódhatott össze a Görgey család élete a Bohus családdal.

Görgey Artúr (1818-1916) Szepes vármegyei földbirtokos családból származott, a család eredete Szepesgörgőhöz köthető. A négy Görgey-fiú közül hárman, Artúr, Ármin és István beírták nevüket a szabadságharc történetébe. Meg is kapták ezért a büntetésüket. Görgey Ármin honvéd alezredest várfogságra ítélik, Istvánt Karinthiába internálják – a világosi kastélyban egyébként ott van bátyja mellett-, 1850-ben Kassán besorozzák az osztrák hadseregbe, Galíciában szolgál. Később ő írja meg a bátyjával folytatott évtizedes levelezése alapján Görgey Artúr száműzetésének történetét.

A közvélemény sokáig nem tudta, hogy a fegyverletétel Kossuth előzetes tudtával és beleegyezésével történt. Az ő Vidinből írott levele 1849 őszén hosszú időre befolyásolta Görgey megítélését. Móricz Zsigmond fiatal újságíróként felkereste Pesten az élete alkonyán mindentől visszahúzódva élő Görgeyt, és többek között ezt írta róla: „Áruló? Soha! Egyetlen gondolatában sem volt. Kötelességét híven teljesítette, s az a büszke öntudat élhetett benne rendületlenül, hogy a magyar kardnak, a magyar vitézségnek ő volt az utolsó legendás hőse. Tisztelet adassék a nagy katonának, akinek nem adatott meg, hogy örömét élvezhesse hősiességének.” A megtorlás éveiben kilátástalannak látszott, hogy a Görgey család valaha magyar földre visszatérhessen. A hatvanas évek elején enyhült az önkényuralom, megkezdődtek a kiegyezés tapogatózó előkészületei, sokan fel merték keresni Görgeyt száműzetésében. Görgey István ezt írja: „Voltak kétségkívül a közös bukás után is, az első általános bódulat eloszlásával, talán éppen Kossuth vidini levelének szertelensége által gondolkodóba ejtett okos emberek szórványosan az országban, és lehettek Budán, Pesten is, kik az előttük személyesen ismeretlen száműzötteknek tiszteletben tartják emlékét, és alkalmilag rokonszenvvel fogadják családját. Egyik ilyen tekintélyes ház Pesten volt a Világosvár uráé, és kivált ennek jótékonyágáért országos köztiszteletben álló asszonya, Bohus Jánosné született Szőgyény Antóniáé. Az együtt átélt és átértett nagy napok emlékét oly erős kapocsnak tartotta bátyám, hogy engem egyenesen oda utasított, hogy mint az első egyikénél, Bohusnénál vezessem be családját. Én már ekkor bejáratos voltam Bohus házában. Nem csak annál fogva, hogy az említett nagy napokban én is a nagy előkelő tömegben nyomavesztett egyik vendége voltam Világoson, hanem a Pesti Jótékony Nőegylet révén is, melynek Bohusné az elnöke volt, én meg jogtanácsosa és jegyzője. Ángyomat (Görgey Artúr feleségét) Bohusné személyesen még nem ismerte, a világosi szomorú napokban Arthúrné egy nagyváradi család oltalma alatt volt.” Görgey István itt a Bohus-házban ismerkedett meg többek között a háziasszony testvérével, id. Szőgyény Lászlóval, az 1848. évi volt magyar királyi udvari alkancellárral és hasonló nevű fiával, Vay Miklós báróval, Trefort Ágostonnal, Deák Ferencsel.

Kossuth a tizennyolc évvel azelőtti vidini levelének hangnemében közzétett Párizsban a Magyar Újság 47. számában 1867. május 22-én egy Deákhhoz intézett levelet, Nyílt levél Deák Ferenchez címmel, melyben felidézte az 1849-es aradi és világosi eseményeket: „Sikerült az árulásnak nemzetünk önbizalmát megrendíteni, s a megrendített önbizalommal karját elzsibbasztani. (...) A sikerhez csak egy kissé több kitartás hiányzott.” (Tudniillik a nemzet részéről.) A siker ebben az értelemben nem lehetett más, mint az 1849. április 14-én Debrecenben hozott határozat, vagyis a trónfosztás alapján az orosz-osztrák szövetség

ellenében harc útján kivívott teljes függetlensége Magyarországnak, értelmezi Kossuth levelét Görgey István. Lehetséges lett volna ez 1849 augusztusában? Kossuth téved!

Görgey Artúr szükségesnek látja a megszólalást, a Pesti Napló közli is Kossuth nyílt levelére írott válaszát június 5-én. A hajdani főparancsnok megőrizte Kossuth 1849. augusztus 11-én az aradi várban mindnyájukhoz intézett búcsúproklamációjának szövegét: „A szerencsétlen harcok után, melyekkel Isten a legközelebbi napokban meglátogatta a nemzetet, nincs többé remény, hogy az egyesült osztrák és orosz nagyhatalmasságok ellen az önvédelem harcát siker reményével folytathassuk.” Az írások azt is felidézik, amit 1867-ben már sokan elfelejtettek, hogy 1849. augusztus 5-én Kossuth Paszkievicsnek küldött levelében, melyet Váradról Szemere Bertalan miniszterelnök és gróf Batthyány Kázmér vitt a címzetthez, felajánlotta a magyar koronát az orosz cárnak. Mi történhetett volna még velünk, szegény magyarokkal...Ez a tény, mely a Pesti Naplóban megjelent 1867-ben, óriási vihart kavart. Jókai a Hon című lapban Kossuthot megvédő vezércikket tett közzé, azzal mentegette a volt kormányzót, hogy időt akart nyerni a haderők összpontosításához a korona felajánlásával. Mi lett volna, ha a cárnak nem lett volna diplomáciai érzék? Jókai nem válaszolt a cikkét ért bírálatokra.

A sors azonban nem zavartatta magát, forgatókönyve készen volt már az újabb eseményekre: Egy 1867 tavaszán rendezett pesti bálon összeismertette az 1850-ben született Görgey Bertát Bohus Lászlóval, Szőgyény Antónia fiával. Esküvő még az év őszén Karinthiában, Viktringben, Görgey száműzetésének helyszínén volt. Görgey Artúr amnesztiát kapott, és 18 év száműzetés után visszatérhetett hazájába. Katonai tudását Deák Ferenc igénybe vette, tanulmányt kért tőle a magyar haderő állapotáról, egy nemzeti hadsereg felállításának lehetőségeiről.

Krenner Miklós, Arad híres újságírója, a két világháború között Aradról közzétett könyvében ezt írta: „Bohusné Szőgyény Antónia, akinek szalonjában a világosi fegyverletétel aktáját írták meg, aki nem csak a véletlen, hanem később a nagyszerű tudatos, sokszor veszélyes munkássága révén történelmi nevet szerzett, szobrot kapott érte a világosi parkban, ahol egykor oly sötét volt.” A szobor felállítására 1910. október 16-án került sor, Bohus Antónia halála után húsz évvel. Fia, Bohus László kezdeményezte, hogy édesanyja emlékét megörökítsék, ő adott a kastély kertjéből egy parkra valót, amelyben a szobrot elhelyezzék, hogy mindenki látogathassa. Vass Viktor és Philipp István aradi szobrászok munkája ma is látható e helyen. A kastély úrnőjének a falu nem magyar ajkú lakói iránt tanúsított magatartásának köszönhető, hogy az elmúlt évtizedekben nem akarták szobrát eltávolítani. A talapzatán hajdan jól olvasható vers volt, Okolicsányi József, veterán honvéd alezredes alkotása: „A hegytető tövében/ A lombos kert ölében / Ül a vár asszonya. / Schyta vér sarjadéka / Jó vendégszerető / Arra, arra bús vándor! / Ő a szelíd s jámbor / Letörli könnyeid.”

A kastély ma múzeum, az 1848-ban Világoson született Joan Slavici erdélyi román író emlékmúzeuma. Csak a messziről jött látogatók állnak megrendülten a történelmi falak előtt, melyek nagy idők tanúi voltak. A kastély kőtornácáról nem látni el a szőlősi síkra, csak a látogató emlékezetébe van mélyen beleégetve, ami 1849. augusztus 13-án errefelé történt: katonák borulnak egymás nyakába, sírnak, zokognak, összetörik fegyvereiket, paripák nyihognak... "szirmok, virágok, koszorúk", az elveszett remények.

És ha még maradt megíratlan balladája a világosi kastélynak, hát az 1944 késő őszén játszódott le, amikor Malinovszkij marsall, a II. Ukrán Front főparancsnoka törzstiszteivel körülvéve térképe fölé hajlott, vezérkarával tanácskozott. Aztán napiparancsot diktált, melyet gyors futárok vittek tova: Támadni Battonya és Dombegyháza felé, előre törni Kecskemét fe-

lé, karácsonyra bevenni Budapestet, földre teríteni, bevenni bármi áron, eltiporni Magyarországot. Malinovszkij kíméletlen volt, bizonyára rettegett a Gazdától, a Kremlben a néhány héttel ezelőtt Sztalintól kapott marsalli rangnak ez volt az ára.

Rüdiger és Malinovszkij, ellenséges területre érkezett katonák, semmit nem jelenthetett nekik a meggyötört nemzet az elárult történelmével. Egy hadicélponttá lett ország földjén álltak.

Világos Aradtól 41 km-re fekszik, mai neve Siria, lakóinak 5%-a magyar. Ha az idős nemzedék elmegy, megeshet, hogy a fiatalok nem tudnak majd egy verset elmondani, vagy egy dalt magyarul elénekelni, lehet, hogy a Miatyánk elhal, marad a Tatal nostru. Lesznek-e kegyeletes kezek, melyek Bohus Jánosné Szőgyény Antónia szobrának talapzatára néha friss virágot visznek?

■ Serdülné Benke Éva

*A világosi Bohus-kastély, ahol a fegyverletétel aláírására sor került.
Az épület ma múzeum.*

Források

Görgey István Görgey Artúr a száműzetésben Budapest, Magyar Tudományos Akadémia 1918.

Beke György Megíratlan balladák a Dél-Alföldön In Tiszatáj

Elekes Irén Borbála Előttünk áll egy fényes nőalak, Bohus Szőgyény Antónia (1803-1890) és a hazai művelődés ügye.

Elhangzott 2005. december 5-én az OSZK tudományos ülészakán

Gazda Árpád A világosi fegyverletétel In Magyar Jövőkép IX. évfolyam 35. szám 1999.

Németh Csaba A honvédtisztek fegyverletétele Gyulán

Tanúk és vértanúk Kortárs krónika Pákozdtól Aradig Válogatta és szerkesztette Nóvé Béla Csíkszereda Pro-Print Kiadó 1999.

Küzdelem, bukás, megtorlás Válogatás 1848-1867 közötti emlékiratokból 2 kötetben Ruffy Péter A kamarilla és az aradi vértanúk

Kelemen Erzsébet Tiszta szándék gróf Batthyány Lajos olmtüzi és pesti naplója, levelei In Hítel 2008. október

Rosonyi Ildikó Fegyverletétel a győző szemével Orosz visszaemlékezés a világosi fegyverletételről In História 1985. 1. szám

Imsós település története

I. rész

Jelenleg Tolna megye északi részén terül ez az Imsósi erdő. Északon Madocsával határos, keleten a Duna, délen és nyugaton Paks város területe határolja. Régebbi időkben a megyék alakulásának függvényeképpen Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéhez, majd Bács-Bodrog megyéhez és ismét Pest megyéhez tartozott. Az 1841 évi Duna átvágási munkálatokkal az Alföldről a Dunántúlra, a Duna bal partjáról a Duna jobb partjára jutott. Megyeileg viszont csak az 1953. évi megyerendezéssel került át Bács-Kiskun megyétől Tolna megyéhez, közigazgatásilag Dunakömlőd község határához.

A történetírók az idők folyamán nevét írják Imsósnak, Amsósnak, Imsódnak, Imlósnak.

Az Imsósi erdő több ezer éve Duna-ártéri tölgy-, szil-, nyár-, fűz ligeterdő volt. Őshonos fajtái a mandulafűz, csigolyafűz, rekettyefűz, feketenyár, fehérnyár, mezei- és vénicszil, keskenylevelű kőris, kocsányos tölgy, mezei juhar, zöldjuhar, tatárjuhar.

Őshonos cserjéi a galagonya, mogyoró, csikos- és bibircses kecskerágó, vörös-gyűrű, húsos som, vesszős fagyal, kutyabenge, varjútövis benge, fekete bodza és néhány vadrózsafajta. Az őshonos fafajok második szintjében megtalálhatók voltak a szürkenyárok, rezgőnyárok is.

A terület Duna-ártéri jellegénél fogva a Duna évente 4-6 alkalommal elárasztotta, biztosítva ezzel a területek vízellátását. Az itt található aljnövényzet ezekhez a vízviszonyokhoz alkalmazkodott. A mélyebb részeken a földieper uralkodott csoportosan, kissé magasabb helyeken a ragadós galaj és a csalán jelent meg. Megtalálható volt még foltokban a madársóska, az ibolya, a hóvirág, a gyöngyvirág, az erdei tőzike, az őszi kikerics, hogy az ismertebbeket említsem. Az erdő egyházi tulajdonban, a Kalocsai Érsekség tulajdonában volt egész 1945-ig. Az érsekség Duna-ártéri erdei Dunakömlődtől, azaz Imsóstól Bajáig terültek el, összesen 9500 hektár területen.

1822 óta folyik tervezett erdőgazdálkodás az érsekségen belül. Az erdők negyven éves vágásfordulóval kezeltettek. Az erdőfelújítás természetes felújítással (ahogy ők mondták: vétenyüléssel, vagy sarjasztatással) történt. A hézagokat feltehetően újulatból szedett feketenyár- és kőris csemetékkel pótolták. Ebben az időben sok volt a túltartott állomány. Az utak mellett és a vágások szélén a legszebb tölgyeket meghagyták, több száz éves egyedeket is neveltek ilyen módon. A gyéritésekből eredő bevétel a földhasználat egynegyedét tette ki. A magasabb területekre az érsekség 1867-73 között akácokat ültetett. Erdősítéshez a csemetét saját csemetekertjeikben nevelték meg. Az uradalmak feladásából befolyt összeg öt százalékát „erdőjavítási alap” címén új erdők ültetésére fordították. A nemesnyárok közül elsőként 1905 táján telepítették a hazai nyárat az érsekség Duna-ártéri területeire. A Duna áradások utáni visszahúzódása folytán a régi holt Duna medrében sokszor egész évben fennmaradtak a vizek, ezeket fokoknak nevezték. A Duna bőven hozott ezekben a vizekbe halat, amit aztán a legősibb halászati módszerekkel: dobóhálóval, emelőhálóval és úgynevezett tapogatóval (kosárral) és kézzel halásztak az itt lakó emberek.

Az Imsósi erdő legmagasabb pontján a hajdan falu, IMSÓD központja állt. Itt volt a falu kápolnája és temetője. A Szekszárdi Múzeum itt 1980-ban hat sírt tárt fel. Ezen kívül a folyó munkáknál még több sírt találtunk, azaz emberi csontok kerültek elő. A régészek a leletek és az emberi csontok, mint kort meghatározó tényezők alapján a temető, tehát a lakott hely időpont-

ját a kora középkorra teszik. A honfoglalás idejéből származó térképek, rajzok ezt a helyet száláshelyként és vízfogó helyként tüntették fel.

A Dunának ezen a szakaszán, mindkét oldalán elterülő területek királyi birtokok voltak a honfoglalástól, az államalapítástól a XV. század végéig. Így az Imsósi erdő és maga a település is királyi birtok volt.

Az 1500-as évektől mint egyházi birtokot említik, a Kalocsai Érsekség tulajdonaként. Bár az érsekség levéltára rendezetlen és nagyon nehéz a kutatás, de régi térképekkel és feljegyzésekkel bizonyított, hogy a helységet állandóan lakták (Izd. 1, 2. sz. mellékletek).

Imsósnál a Duna ebben az időben egy nagy kanyart írt le, teljesen nyugatra, majd ismét délre fordulva. Ez a nagy kanyarulat nagyon sok veszéllyel fenyegetett árvizek idején, nemcsak a közeli, de a távoli vidékeket, lakott helyeket is, különösen télen, a jeges árvizek idején. Itt a nagy Duna-kanyarban miatta jégzajláskor a jégtáblák teljesen eldugították a víz folyását. Az így eldugult Duna hatalmas víztömege utat keresve magának elárasztotta először a közvetlen környéket: Madocsát, Bölcske egy részét, Soltot, Dunaegyházát, de teljesen felduzzadva elöntötte Hartát, Patajt, Ordast, majd a legtávolabbi vidékeket is. Kiöntött még Tass környékén, de nemegyszer Kalocsa vidékére is eljutott az árvíz.

Ezért ezen Duna-kanyar átvágását a tassiak kezdeményezték. Többször fordultak kérelemmel a magyar kormányhoz. Az átvágást Tolna megye mindig ellenezte, nemcsak a kiváló vadászterület csökkenése, elvesztése miatt, de attól tartottak, hogy a Duna az átvágás után elmoshat sok területet Tolna megyéből, s ezzel a megye nagyban károsodna területének csökkenése révén.

A nagy áradások idején a víztömeg – északról-délre folyva – a hordalékát, az iszapot, homokot, kavicsot lerakva zátonyokat, kimagasló homokdombokat hozott létre. Ezekre a kimagasló részekre a víz csak ritkán, vagy egyáltalán nem jutott fel, nem árasztotta el ezen területeket. Ezek a magaslatok védték a vadakat, földön fészkelő madarakat. Később, a Honfoglalás idején, ezeken a helyeken telepedtek le az emberek is csoportosan. Itt a gázlókat és mocsarakat nem ismerő, keletről érkező vandál tömegek támadása ellen biztos menedéket találtak. Halászattal, vadászattal és kertgazdálkodással foglalkoztak, az állattartást legeltetéssel végezték.

A Duna ezen teleülések életében meghatározó tényező volt. Mindenben hozzá kellett igazodni, a vadászat, halászat, állattartó és kertgazdálkodás területén, de meghatározta a kezdetleges kereskedelem kialakulását is.

Már az V. században Imsósban és hasonló helyen megjelentek az etruszk kereskedők, akik hajókon érkeztek, eljutottak az erdők és vizek közé szorult emberekhez. A kezdetleges csereviszonyokból kibontakozó áruforgalom megjárta a hajútakat. A kereskedés tárgyát a hal, a vad, csekély termény, állat (főleg szarvasmarha) képezte, melynek fejében ruhát, sőt, bort, szerszámokat, fegyvereket cseréltek. Ezen helyekre ekkor még kevés kereskedő jutott el és még kevesebb telepedett le.

A római légiók megjelenésének következtében, ennek köszönhetően a vízi közlekedés mellett megindult a szárazföldi kereskedelem is az Eszék-Aquincum-Mursa útvonalakon.¹ Télen a rossz útviszonyok miatt a kereskedelem teljesen szünetelt.

Ha Imsós, mint hely lélekszámát akarjuk meghatározni, igen nehéz a feladat, csak összehasonlítási adatok alapján tudjuk meghatározni a létszámát, a falu nagyságát. Nézzük az ide vonatkozó adatokat, melyeket a Kalocsai Érsekség Főkáptalan levéltárában találtam (3, 4, 5, 6. sz. mellékletek).²

A Mohácsi Csatavesztés után 1526. szeptember 7-én a török csapatok elérték Tolnát, majd 8-án Dunaföldvárt. Közben a Duna vonalát végigrabolták, fosztogatták. A települések

1 A Pécsi Janus Pannónius Tudományegyetem Történeti Tanszékének Évkönyve, Vissy Zsolt

2 Kalocsai Érseki Gazdasági Levéltár, "Birtok adatok" 6. sz. doboz

nagy részét felgyújtották, lerombolták.³ A férfiakat legyilkolták, a nőket, gyerekeket rabszíjra fűzve vitték magukkal. Ezen mézszárlás és rablás elől igen sokan menekültek erdős, mocsaras, lápos területekre s lakosok, ahová a török csapatok nem tudták üldözni és elfogni őket. Ilyen hely volt Imsós is.

Ekkor a falu lakosságának létszáma szinte háromszorosára nőtt.

Az adózási rendszer ezen a területen igen érdekes módon történt. A magyarok nemigen vezettek nyilvántartásokat az adózókról, az adózó falvakról és városokról. Pakstól felfelé északra már a Palotaiaknak adóztak a helységek. A kettős adózási rendszer szerint a töröknek viszont már Budára adóztak ugyanezek a területek.

Imsósról sem a török, sem a magyar adóbeszedők nem tudtak, így nem is adózott a falu egyik félnek sem. Adózni csupán a tulajdonosoknak a Kalocsai Érsekségnek és Káptalannak fizette a dézsmát és az egyhavi tizedet. Meg kell jegyezni, hogy a török időben a Kalocsai Érsekség nem székelte Kalocsán, a törökök elől Budára, majd Esztergomba és Vácra költözött. Itt szerepelnek adózó falvai, városai ezen egyházak nyilvántartásaiban.

A hajdó csapatok Cegléd környékéről igen gyakran látogatták a környéket. Ténykedésüket adóbeszedésnek nevezték, illetve a nem adózókat büntették. Többször és rendszeresen kirabolták a környéket elhajtva minden állatot, elvive minden terményt, amit csak találtak. Ugyanis a terményt, érkezésük hírére a nép elrejtette, elásta földalatti vermekbe, vagy Imsósba menekítette. Ide hajtották el az állatokat is, amíg a rabló csapatok el nem vonultak a környékről. Sokkal többet szenvedett a magyar lakosság a hajdúk támadásaitól, mint a török csapatoktól.

Imsósba azonban ezek nem találtak be, vagy nem mertek bemenni a sok mocsár és vízzel kerített részek miatt. Erre csak az itt lakók ismerték az utakat, szárazon és vízen egyaránt, és nekik voltak vízi közlekedési eszközeik, ladikok, dereglyék, stb. A magas, árvízmentes helyekre költöztek, itt építettek földbevéjt kunyhókat, paticsból készítettek házakat. Itt halásztak, vadásztak és később, békeidőben kijártak az erdőből művelni a környékbeli földjeiket. Délre a szigeti várkapitánynak adóztak. Az adónyilvántartás szerint 1617-ben jegyezték be: teljesen elnéptelenedett Madocsa, Csapa, Györköny, Bikács, Dorog, Bölcske, Gerjen, Dunaszentgyörgy.

Imsóst nézzük meg részletesebben. A falu ekkor a Kalocsai Érsekségnek adózott. Erre vonatkozó adat van a levéltár birtok-bejegyzéseiben: 1543. évtől, mint a Főkáptalan tulajdonát képező falu volt. Együtt említik Kalocsával, Izsákkal, Hartával, Patajjal, Tassal.⁴ Így kitűnik, hogy a lakosok száma Imsósban igen megnőtt, míg az említett, a mellékletben felsorolt községek, falvak létszáma igen megcsökkent. Ugyanis a török, miután Budát ekkor még nem foglalta el (1526-ban), de Budánál átkeltek a Dunán és a Duna bal partján visszavonulva végigégették és fosztogatták az Alföld ezen gazdag részét is.

1526. október 12-én elhagyták Magyarországot a török csapatok, gazdag zsákmánnyal megrakodva. Téli szállásra a Balkánra mentek vissza. Ekkor még Kalocsán a levéltárat, a könyvtárat nem bántották. Furcsa módon csak évekkel később a magyarok – a hajdúk – amikor mintegy száz évvel később sarcolták az alföldi városokat. Ők gyűjtötték fel a könyvtárat és a levéltárat, pótolhatatlan veszteséget okozva a hazának.

A török a rendszeren adózó településeket nyilvántartásba vette és az évi adóval megelégedvén élni hagyta a lakosokat,⁵ sőt megvédte őket a rabló támadásoktól (mivel a kirabolt falu neki sem tudott volna aratni, vetni, így adózni sem). Ezen kívül a nép rendszeren adózott a magyar hazának is, mint az előbb említettem. Ez volt az úgynevezett kettős adózás módszere.

A következő bejegyzés a levéltári birtok-iratok között az 1582. évben szerepel. Itt is felsorolják a falvak között Imsóst, 980 circa domus, azaz családdal említve. A környező falvak közül

³ Tanulmányok Tolna megye Történetéből, 8. kötet. Szilágyi Mihály

⁴ Kalocsai Érsekségi Gazdasági Levéltár, 6. sz. doboz, Adózási iratok

⁵ Kalocsa környékének törökkori adóösszeírásai, Vas Előd, Kalocsa

ezt a számot csak Solt, Fadd, Ordas, Bátya, Hagymás, Révfalu, Izsák, Orgovány, Apostag, Baracs érték az ismertebb falvak közül. A többi helységet olvasva már csak dűlőnek jelzik egykori létüket a kataszteri térképeken.

A lakosság csökkenésének több oka volt:

1. Az elvándorlás.
2. A különböző járványok (kolera, pestis, stb.), melyek igen ritkították az itt élőket is, mint egész Magyarország lakosságát is.
3. Nagy vérvesztéssel járt ezen a környéken is a 15 éves háború okozta pusztulás is.

Érdekes módon az 1587. évben a puszták között sorolják fel, és ha végignézzük, olyan falvakat is találunk közöttük, mint Hercegszántó, Kalocsa (nyilván egy része), Izsák, Uszód, Dusnok, Csávoly, Hajós, stb. Lakott hely volt ekkor is Imsós (itt Amsósnek írják, és hogy nem elírás, azt egy későbbi melléklettel bizonyítom, amikor is így írja a szerző: Amsós vagy Imsós).

A következő nyilvántartás az 1626. évből való. Ebből kitűnik, hogy a hely lakossága csökkent. Nyilván többen visszamentek régi földjükre, miután a töröknek is adózva már biztonságban érezték magukat. Mint birtokot azonban előkelő helyen tartják nyilván, olyan helységekkel együtt említik, mint Izsák, Pataj, Uszód, Szentbenedek, Szeremlye, Bogyiszló, stb., és az első oldalon szerepel. Meg kell itt említenem, hogy a Kalocsai Érsekség 1732. évig nem tartózkodott Kalocsán, Esztergomban székelte és csak látogatóba jártak le az érsekek, mint tisztek Kalocsára.

A székesegyház, a könyvtár, a levéltár, mint fentebb már írtam, elpusztult, és a tulajdonképpen újrarendeződés, az iratok csak 1732. évtől vannak meg. Azok feldolgozása jelenleg van folyamatban, számítógépre való feldolgozásban, de a jelenlegi állapotok szerint ez a munka még évtizedekig eltart. Aki itt kutat, az tűt keres a szalmakazalban. Rengeteg felbecsülhetetlen értékű anyag áll a kutató rendelkezésére, csak legyen ideje és szerencséje.

Sajnos a falu kápolnájával és temetőjével kapcsolatban nem találtam semmi nyomot az Érsekség levéltárában. Nem véletlen, mivel a nyilvántartás a török időben a fent említett módon elpusztult. Viszont a templomokból elűzött katolikus papok is a néppel együtt menekültek, minden bizonnyal volt Imsósnek papja, vagy papjai. A rendezett sírokból álló temető, amit a régészek feltártak, bizonyítja ezt a tényt. Temetőt csak megszentelt földben létesítettek. A hagyomány szerint ez a legmagasabb ponton volt, ahová az árvíz soha nem jutott fel.

Mint épület, ezen a helyen állt a Rákóczi korbán (Csajági János ezredes levele II. Rákóczi Ferencnek írt levelében említi a Magazinális házat). Majd az 1822. évben készült térkép itt egy (7. sz. melléklet) Vald Gazdhaus-t említi. Amit nevezhetünk vendégháznak, de én úgy mondanám – szakmai ismereteim alapján, hogy erdészház. Nyilván ennek a háznak a helyén állhatott a falu kápolnája a temető közepén.

Imsós történetét folytatva, a török kiűzése jelentett fordulópontot a falu életében, akkor auz Érsekség birtokba vette a régi elhagyott és lakott településeit. Igyekeztek azt benépesíteni rácokkal (sajnos, akikkel később Rákócziéknak is sok baja lett) és németekkel, északról jött szlávokkal (tótokkal).

Imsósból a lakosság elvándorolt és az 1700-as évekre már csak pusztává zsugorodott össze. De mint Dr. Dóka Klára említi „Az egyházi birtokok Magyarországon a 18., 19. században” c. könyvében, nagy jelentősége volt ezen lakott helyeknek, és mint téglalegető helyet is megemlíti.

A török kiűzése után (1686) az elnéptelenedett, gazdátlan területeket, falvakat a világi és egyházi földbirtokosok birtokba vették.

A Kalocsai Érsekség birtokai óriási területeken foglaltak el Pest megyében és Bács-Dorog megyében. 1783. évben elkészült az uradalom „történeti-statisztikai leírása”. A historikus Katona István „Egyháztörténet”-ében részletesen foglalkozott a birtokon lévő településekkel. Ez szerint ide tartozott az érsekséghez Imsós puszta is.

A terület ártér volt, így a Duna a gazdálkodásban mindenütt jelentős szerepet játszott. Ugyanúgy meghatározó volt a falu fejlődése szempontjából az erdő, mely nemcsak védelmet jelentett, de a megélhetést is biztosította a vadászat, halászat, fakitermelés és a nádlás nyújtotta lehetőségekkel. A szabályozatlan folyó táplálta a halastavakat, fokokat, kiöntéseivel megöntözte az erdőket, ugyanakkor a puszta határának magasabb részeire szorította vissza a földművelést és meghatározta az állattartás lehetőségeit is.

Mivel az uradalmi falvak ritka településhálózatú térségben egymástól távol estek, igen nagy jelentősége volt a téglavető helyeknek is. Az érsekségi helységek között téglavető helyként is említi Imsóst. A fa biztosította a téglaegetés alapfeltételét. A téglának viszont az újjáépítés szempontjából igen nagy volt a jelentősége.

Az állattartásra szükséges legelők a területen biztosítva voltak. Nagy jelentőségű volt ekkor a falu szempontjából az Imsósi erdőt körülvevő több mint 100 kh területű nádasnak is. Télen munkát biztosított a lakosoknak a nádvágás, mely jó jövedelmet jelentett.

A fakitermelés, mely a kukoricaszedés után kezdődött és Szent György nappal fejeződött be, szintén jó jövedelmet jelentett a lakosságnak. Tekintettel a téglaegetésre, az értéktelenebb fát is hasznosítani lehetett. A faanyag ipari részét a vízi szállítás lehetővé tette. Később az 1800-as évek derekán kezdődő útépitések, az úthálózat fejlődés lehetővé tette a szárazföldi értékesítést is.

Az érsekségi falvakban 1786. körül került sor a II. József éle kataszteri felmérésre. Ez Imsósban 1822. évben megtörtént (Izd. 7. sz. melléklet).

A fennmaradt térképlapok azt mutatják, hogy a területen sok volt a vízállás és mocsár, melyek a Dunából táplálóztak az elöntések alkalmával.

A Duna-ágak számos szigetet zártak körül, melyeket rendszeresen elöntött az árvíz. Később ezek a Duna-ágak teljesen kiszáradta, vagy bennük csak állóvizek maradtak fenn. Ilyen víz volt a mellékletben szereplő 1822. évben készült térképen látható „asszonyok tava” és a „Kis-Duna”.⁶

Az erdőt behálózták a folyó medrét félkör alakban szegélyező övzátonyok. Az árvizek idején alkalmanként vízzel megtelt fokok és elhagyott Duna-medrek a Duna vizét ide-oda szállították. A magasabb részeket hátaknak nevezték, ilyenek: Dióshát, Borishát, Sikárhát, s a Bunyagos és Szemetlészi részek az erdőben. Nagy árvizek idején ezek a képződmények úgy jöttek létre, hogy az éles Duna-kanyar miatt a sok hordalék lerakódott, s a folyó régi medrét elhagyva a Sánchegy domború oldala felé keresett magának utat. A helységet, a falut így nagy erdő vette körül.

A török kiűzése után a falu régi házai, házhelyei üresen álltak. II. Rákóczi Ferenc szintén ezen a területen járt. Úgy határozott, hogy ide helyezi táborát. Így Imsós pusztát, a hajdani nagy falut a kurucok és a Szabadságharc tették nevezetessé, történelmi emlékhellyé. A falu nyomai, temetője, a Rákóczi-tábor helye, az Imsósi Bottyán sáncok, azok maradványai ma is láthatók. Dr. Nováki Gyula régész által elismert, részben már feltérképezett (8, 9.sz. melléklet). Nevezett régész kutatásait tovább folytatja a területen, különös tekintettel arra, hogy szakterülete a „Középkori várak és erődítmények, valamint a kuruc kor”.

⁶ Kalocsai Érsekségi Gazdasági Levéltár, KGLT. 111. "Plan Matdtheus Imsós zuz ergbigt hümlichen Herfchaft Calocza gehöriq vermegchaft inn 1922. (Térkép)

Tehát tény, hogy községünk, Dunakömlőd határában történelmi emlékhelyek vannak, ez emeli Dunakömlőd és Tolna megye tekintélyét régészeti szempontból. Ezen tények alapján szükségesnek tartom, hogy az Imsósban lévő erődítmény-rendszerrel, az ordasi (imsósi) Rákóczi-táborral, az itt folyó levelezésekkel, harcokkal részletesen foglalkozzak.

1704 tavaszán a Dunántúl felszabadítását tűzte ki célul a fejedelem (dunántúli hadjárat). A csapatok mozgását, a Dunán való dereglyéken, hajókon történő átkelés nagymértékben lelassította, sokszor lehetetlenné tette. Ezért először Dunaföldvárnál akart hidat építeni Rákóczi. A németek és a rác várórség a dunaföldvári árból való ágyúzása lehetetlenné tette a hídépítési munkálatokat. Később Dunaföldvár alatti alsórévnél próbálkoztak a hídépítéssel. Az építés és a híd védelmére a dunaföldvári sziget déli végében egy erődöt építettek ki (Isd. 9. sz. ábra).

Az erődrendszer nyomai ma is megtalálhatók. Dr. Nováki Gyula ezt 2000. évben feltérképezte (10. sz. melléklet).

A másik védrendszer a Duna bal partján, az úgynevezett solti sánc volt, melyhez az itt lévő táborban Rákóczi Ferenc 1704. június 1-től tartózkodott, táborozott. Első innen írott levelét így keltezi: „ex Castris ad Solt positis die 1Junié 1704” majd ismét keltezte levelét június 4-én, 5-én, 6-án, 7-én (három levelet keltezett itt), 8-án, 12-én, 15-én, 18-án, 20-án, 24-én és 27-én (két levelet), utolsó levelét 28-án keltezte itt.⁷

Azt nem mondhatjuk, hogy Rákóczi 1704. június 1-től tartózkodott 1704. június 28-ig a solti táborban, mivel ezen időben a Duna jobb partján az alsórévnél lévő erődből is keltezett levelet. Első levelét erről a helyről így keltezi Rákóczi: „Földvári ensem positis die 31 mensis maj annó 1704.” majd a későbbieket ezen helyről keltezi június 5-én, 7-én, 11-én.

Ezen levelek pontos szövege megtalálható a „Rákóczi Szabadságharc történetének dokumentumai” kiadványban (Bánkuti Imre munkája, 1989. Miskolc I. kötetében)⁸ Bács-Kiskun Megyei Levéltár által kiadott „Iratok a Rákóczi Szabadságharcról” I. kötetében. A könyvet Iványosi-Szabó Tibor szerkesztette. Összeállította Bánkuti Imre. Kiadva 1994. évben Kecskeméten. A dunaföldvári alsórévben lévő erődítmény nyomai ma is megtalálhatók, jól kivehetők. Feltérképezése jelenleg van folyamatban Dr. Nováki Gyula által.

A solti erődítmény-rendszer az úgynevezett „Solti sáncokról, föld erődről” történeti munkából ismertek. Ez a kiadvány Nagy Béla solti általános iskolai igazgató helytörténeti munkája. Ez a terület Solton Felső-Révbéren a Dunától kb. 500 méter távolságra van, a mai Révbéri út északi oldalán. Ezen sáncokra épült rá gróf Teleki majorja, ma a Solti Szikra TSZ állattenyésztő telepe van itt. Ezen sáncokat a későbbi árvizek és a majorban végzett építkezések megsemmisítették.

Hiába volt azonban mindhárom erőd-sánc rendszer a hídépítés védelmezésére, a rác katonaság szünni nem akaró ágyúzásai, valamint szárazföldi csapatai támadásai miatt a munkálatokat így a hídépítést abba kellett hagyni.

Először Dunapentellénél akartak hidat építeni, később azonban Rákóczi Imsósnál jelölte ki a hídépítés helyét. Itt a Duna a nagy kanyarulat miatt igen csendes és keskeny, a viharok által is védve van a Sánchegy által.

A híd építésével Rákóczi Saint Just és Lemaire francia hadmérnököket bízta meg. A hidat két végén (a jobb és bal parton) cölöpökre építették. A középső részét Selmechányán készült rézveretű pontonok alkották. Horgonynak vesszőből font hatalmas kosarakat használtak, melyeket kővel raktak meg. A hídépítés 1704. tavaszán megérkeztem Imsódra, ahol a Duna nagyon keskeny. Néhány csónakon átszállítottam a nyergeket, négyezer lovaszt átúsztattam a folyón”.

Mivel Imsós faluból, mint említettem, az itt lakók nagy része visszahúzódott eredetileg lakott helyeikre (Paksra, Kömlődre, Bölcskére, Madocsára, Kormódra, Zádorra, Benedekre, stb.), a

⁷ Kecskemét Város és Körzete. Iratok a Rákóczi Szabadságharcból. Bánkuti Imre, Kecskemét 1994.

⁸ Iratok a Rákóczi Szabadságharcból I. Bánkuti Imre, Miskolc 1992.

kiépített magaslatok házhelyeire telepedett az úgynevezett ordasi Rákóczi-tábor. Miért nevezték ordasi tábornak, mivel ma már teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy Imsós faluban volt a Rákóczi-tábor (11. sz. melléklet)? Azért, mert községhatárilag a II. József korabeli kataszteri nyilvánítás szerint is Ordas községhez tartozott egész 1953. évig, független attól, hogy az 1841. évi Duna-átvágástól a Dunántúlhoz tartozott, ide került és csak az 1953 időpontban történt megye- rendezéssel került át Tolna megyéhez, Dunakömlőd község határához. Bár gyakorlatilag Dunakömlődre jártak vásárolni, részint munkára, misére, itt esküdtek, ettől ide temetkeztek (bizonyítja ezt Dunakömlőd Historica Dómusa).

Később több ízben kérte a dunakömlődi előjáróság Imsós pusztát Dunakömlődhöz való csatolását. Ez azonban a tulajdonos, az akkori Kalocsai Főszékesegyházi Káptalan mindig elutasította. Később bővebben foglalkozok ezzel a kérdéssel, ezen tények dokumentálásával.

Rákóczi ezen táborban vezérkarával 1704. május 1-től 26-ig tartózkodott. Első levelét (az említett kiadvány I. kötetének 43. oldalán található) 1704. május 1-én kezdte Kecskemét városának „A Kecskeméti fiskálítások közt a Csáki familia által bírt részt gróf Csáki Mihálynak adta kézbe, ezért az onnan járó taxát ezután neki fizessék. Datum in caastis ad Ordas positus, die 1. Mai Annó 1704. F.P. Rákóczi m.p. Joannes Pápai". Később május 7-én lil. Rákóczi Ferenc fejedelem instrukciója a Temesvárra küldendő Török András részére.

Rákóczi még az alábbi leveleket keltezte az Imsósi táborból (Rákóczi levelei az Ordas, Imsósi táborból: A Rákóczi Szabadságharc történetének dokumentumai 1703-1704. Bánkuti Imre munkája. Kiadva Miskolcon, 1989):

1. 1704. május 2-án (lsd. 73. old.)	
2. 1704. május 3-án (lsd. 75., 76. old.)	- 4 levelet írt,
3. 1704. május 4-én (lsd. 77. old.)	- 1 levelet írt,
4. 1704. május 6-án (lsd. 78. old.)	- 1 levelet írt,
5. 1704. május 8-án (lsd. 78. old.)	- 1 levelet írt,
6. 1704. május 9-én (lsd. 79. old.)	- 2 levelet írt,
7. 1704. május 10-én (lsd. 80. old.)	- 4 levelet írt,
8. 1704. május 16-án (lsd. 80. old.)	- 1 levelet írt,
9. 1704. május 17-én (lsd. 81., 82. old.)	- 2 levelet írt,
10. 1704. május 18-án (lsd. 83. old.)	- 1 levelet írt,
11. 1704. május 19-én (lsd. 83., 84., 85. old.)	- 2 levelet írt,
12. 1704. május 20-án (lsd. 86. old.)	- 1 levelet írt,
13. 1704. május 21-én (lsd. 86., 87. old.)	- 2 levelet írt,
14. 1704. május 24-én (lsd. 87. old.)	- 1 levelet írt.

Az ordasi táborból írt vezérkar több tagja különböző helyekre leveleket, így:

- Korponai János május 4-én
- Deák Antal táborigazgató május 5-én
- Domokos Ferenc ezredes, hadi fő-comissárius május 6-án
- Darvas Ferenc ezredes hadi fő-comissárius május 6-án és 11-én a kecskeméti városházához kettő levelet írt,
- Vay Ádám brigadéros május 12-én Kecskemét városának
- Vay Ádám brigadéros május 13-án Kecskemét városának
- Pápai János május 13-án Kecskemét városának
- Somogyi Péter hadi comissárius Kecskemét városának
- Vay Ádám május 15-én Kecskemét városának
- Somogyi Péter május 16-án Kecskemét városának
- Karl Bremmer őrnagy május 21-én Kecskemét városának.

Bizonyítja a tábor imsósi helyét az is, hogy Bottyán János 1705. március 13-án is itt tartózkodott, később is írt Imsósban keltezett leveleket.

Bottyán János első Imsósban keltezett felhívásszerű levele:

„Minden késedelem nélkül erre Pataj és Imsós felé éjjel és nappal siessenek jönni sietve”. Imsós die 13 marcis annó 1705. Generális Bottyán János m.k.

Vagy nézzük 1705. június 7-én II. Rákóczi Ferenchez írt levelét Csajági János ezredesnek:

Címzés: Méltóságos Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelem

Jó kegyelmes urunknak, Nagyságodnak alázatosan

In cistrius ad agriam (gyűrűs pecsét).

Szövege: „Az mely sánchoz való kapukat parancsolt ide Nagyságod hozatni, azokat itt szám szerint berakattván, bétetettem az magazinalis házban, vagyon is szükség itt azokra. Vasat méltóztassék Nagyságod még ide küldeni, nagy jót cselekedett az Úr Udvari Kapitány Uram a minap, hogy vasat hozott ide, mert semmire nem építhettünk volna.

Az mi szükséges regvivitumok kínátnak, azokat előre megcsináltatnám, hogy in tempore az készhez nyúlhatnánk. Deszkákat is, ha méltóztatnék Nagyságod ide parancsolni, hajókat tombácokat csináltatnék most szaporán kell belőle. Dolgozunk, mintsem parasztemberből álló. Az hajdúsággal dolgoztatok, öt-öt garast fizetvén napszámra, de pénz itt nintsen, az miből fizessek, eddig is az magam cassámbul fizettem. Sem cimissarius sem senki itt nints, az ki valamit erogálna, vagy percipálna. Ezen a héten meglátom, mire mehetek az munkával. Ajánlom nagyságod méltóságos személyét Isten kegyelmes oltalmába, magamat pedig Nagyságod kegyelmességébe. Maradván holtig Nagyságodnak, kegyelmes Fejedelmének alázatos engedelmes híve, szolgálja. Imsós 7 június 1705.” Rákóczi és vezérkara az Imsósi táborból a solti táborba költözött. Az Imsósi tábor azonban tovább fennmaradt. A híd pontos helyét Lemaire francia hadmérnök jelölte ki, és ő irányította a hídépítési munkákat.

A hídépítés és az építendő híd védelmére hármas védrendszer hoztak létre.

1. A Duna bal partján építették az úgynevezett Imsósi Sánccokat, melyek poliszádokból álltak (Ild. 11. sz. ábrán). Az építést Lemaire francia hadmérnök irányította. A Poliszádok készítése a sánc ásásával, tehát árokásással kezdődött. Az innét kikerülő földet az árokparton döngölték, tömörítették, és két szélén cölöpöket vertek le, ezeket a fahasábokkal, dorongokkal övezték. Magassága a terepviszonyok függvényeképpen 3-6 méter lehetett. Két végét lekerekítették, így durván félholdat képezett. Egész hosszában ritkán ágyúállásokkal.
2. Az Imsósi sáncrendszer második része az első sánctól kb. 250 méterre volt. Hossza az előzőéhez hasonlóan kb. 150-200 méter hosszú, két végén bekerekítve szintén félholdat alkotott. Az 1822. évben készült méretarányos (hüvelyk-öles) térkép szerint itt lehetett Rákócziék és az építők konyhája. A térkép felirata: „Kardinális konyha” (Ild. 12. sz. ábrán). Néhol még ma is kivehető az ágyúállások.
3. Az Imsósi sáncrendszer harmadik része a Rákóczi-tábor helye. Még ma is kivehető a vezérkari szállások helye a legmagasabb ponton, melyet külön sánccal vettek körül, és az őrség elhelyezkedését biztosító magaslati pontok a táborhelytől kb. 50-100 méteres távolságban jól kivehetőek.

Tehát ez a hármassáncrendszer képezte az Imsósi sáncokat.⁹

A híd védelmére a jobb oldali hídfőnél szintén egy félkör alakú erődöt építettek ki, melyet a harcokban részint leromboltak, részint a Duna elmosta. A vasút építéskor végleg eltűntek a maradványai és a többször bekövetkezett löszorvadások teljesen eltüntették (Isd. 13. sz. melléklet).

A védrendszer harmadik legnagyobb része az őskori várra (Lissonium római kori erőd aránylag jó állapotú romjaira) épült úgynevezett „Battyán” vára volt. „Arx Bottyána” (Isd. 13. sz. ábrát).

Maga az erőd 105x25 ölnyi területen épült. Részint csak kőből, de legtöbb része fából és földből lett építve.¹⁰

A hármassáncvédőrendszer tehát így állt:

1. Bottyán vára, mint erőd, maga a fellegvár.
2. A hídfő jobb oldalán, a Duna parton lévő félhold alakú erődítmény.
3. A hídfő bal oldalán (a Dunának) az Imsósi sáncokkal.

Ezen rendszer építésén 1704. májusától 1705. május végéig három megye munkásai, katonái dolgoztak (Bács-Bodrog megye, Pest megye és Tolna megye). Részint robotban, részint pénzért.

A várat Saint-Just, francia hadmérnök tervezte. A kivitelezésben azonban Bottyán Jánossal összevesztek, mivel a mérnök az erősséget növelni akarta két szárny hozzátoldásával. Bottyán ezt nem akarta, mivel a várat bevehetetlennek tartotta. A veszekedésből harag lett, úgy, hogy a francia végleg eltávozott az építkezés helyéről. Így a vár Bottyán tervei alapján készült el. Rákóczi ezért Bottyánt levélben igen elmarasztalta és utasította, hogy fogadja el a hadmérnök tanácsait. Erre azonban nem került sor, mivel Saint-Just többé nem tért vissza az építkezéshez. 1705. május végére a vár védelmére Szinnai Mihály várkapitány esküt tett. Fogadván: „a várat fel nem adja, ha csak onnan ki nem vonszolják”.

A híd és az erődítmény rendszer építését az osztrákok természetesen nem szívesen látták. 1705. június 4-én Bottyán megkezdte csapataival Földvár ostromát, de csak a második sáncot tudták bevenni. Az ostromot június 18-án be kellett fejezni, mivel Heister, a Magyarországon tartózkodó osztrák csapatok főparancsnoka parancsot adott Bottyán várának és a Duna-hídnek, az Imsósi sáncoknak elpusztítására, lerombolására. Budáról Glöckelsberg és Lövenburg tábornokok vezénylete alatt 2000 lovas, 8000 gyalogos indult a parancs végrehajtására. Budáról réstőrő mozsarakat hoztak az ostromhoz.

Heister parancsára, utánpótlásként Győrből, Tatárol és környékéről 4000 fős hadsereg toborzódott és követték az osztrákokat.

Ebben az időben Bottyán Jánost Rákóczi Eszterházi Dániel tábornok parancsnoksága alá rendelte. Ez nagy hiba volt, hiszen Eszterházi Dániel beteg ember volt. Lóra nem is tudott ülni, a törökidőben kapott sérülései miatt. Csapatait távolról irányította és csak bricskán (kétkerekű kordélyon) követte. Harci tapasztalata sem volt és képzettsége sem volt olyan, mint Bottyánnak. Beteges, koravén ember. Hogy Eszterházi Dániel miért hagyta abba Dunaföldvár ostromát, azt senki sem tudja. Mindenki számára (az egyszerű emberektől a legremekebb történetírókig) teljesen érthetetlen, miért hagyta magára Bottyánt, miután megtudta, hogy nagy sereggel közeledik Bottyán várának ostromára Glöckelsberg és Lövenburg tábornokok csapata.

⁹ II. Rákóczi Ferenc emlékiratai, Ráth Thaly kiadás, Pest, 1896.

¹⁰ Thaly Kálmán: „Magyarország és a nagyvilág” 1868. évf. 319–322. II.

Ahelyett, hogy a 8000 fős sereggel támogatta volna Bottyánt, Földvárról délnek fordulva átkelt seregeivel az új hídon és Soltra vonult vissza. Erre a viselkedésre semmi magyarázat nincsen. Ezt csak félelmében tehetete!?

Bottyán lovascsapata élén június 18-án már megütközött az ostromra készülő haddal. Ekkor még ők győztek. Június 19-én, hogy a közelgő sereget felderítse (annak összetételét és nagyságát) a Dunaföldvár határában lévő Leányvárnál oldalba támadta lovascsapataival Glöckelsbert seregét. Ekkor azonban vereséget szenvedett. Ő maga is súlyosan megsebesült, arcán kardvágás, lábán puskalövés érte. Pusztá életét is csak hű katonáinak köszönhette, akik kivágták az ellenség soraiból. Tekintettel sebesülése súlyosságára először várába, majd az imsósi sáncokba vitték. Sajnos teljesen kivált a harcok irányításából. 19-én este még részt tudott venni a haditanácsban, ahol a vár védelmét és a harcok irányítását Csajági János ezredesre bízta.

A haditanácsban részt vett Turcsányi százados is, aki még ezen a napon dezertált a németekhez, és elárulta a megbeszélés tárgyát és a vár gyengéit. Elárulta, hogy a várban nincs tárolt víz és élelmiszer. Glöckelsberg a várral szembeni hegyre vontatta fel réstörő ágyúit, és június 20-án megkezdte lövetni a várat. A nagy ágyúzás riadalmat és pánikot keltett a védők soraiban. Szinnai és Csajági, kezében pisztollyal és karddal kergette vissza a megrémült, menekülő védőket, akik a hídon Imsósba akartak rohanni.

A várat hajdúival hősiiesen védték és az ágyútüzet is viszonzták Horváth Tamás és Csajági János.

A németek, kihasználva a zűrzavart, az alsó sáncokat támadták gyalogosaikkal. Az alsó erődöt 6 tüzérségi üteg védte. Ennek az erődnek a védelmében meg kell említeni egy franciatus barát haditettét. Ő a császárt és katonáit rettenetesen gyűlölte, ezért tett esküt Rákócziára. Ez a barát Eszterházi Dániel seregében szolgált. Láta, hogy a vár védőinek egy része megrémült az ágyútűztől és eszeveszetten menekült Imsósba. Ezen a gyávaságon úgy feldühödött, hogy 300 tatár élére állt és vadul küzdve, kiverte az alsó erődből a németeket. Többet levágtak közülük, csak egy nappal később Csajági utasítására hagyta el az erődöt. Ezen emberről még annyit tudunk, hogy a szerzetesi rendből kilépett, s esküt tett, hogy bűnét egy haditettel teszi jóvá, ezt 1705. június 20-án végre is hajtotta. Azonban a gyávaság, melyet Eszterházi elkövetett, hogy magára hagyta Bottyán seregét, ismét elvette kedvét a harctól. Megfogadván, hogy ő Eszterházit tovább nem szolgálja, kérte magát a rendbe vissza, haditettét, fogadalmát teljesítette. Tovább szerzetesként élt élete végéig.

Csajági 22-én éjjel védőivel a várat elhagyta, mivel a szétlőtt vár már védhetetlen volt. Visszahagyták a várba menekült asszonyokat, öregeket, gyerekeket fegyvertelenül, gondolva, hogy a németek nem bántják őket. Azon nem is bántották, de a várba bevonuló rácok (akik az ostromlókhoz Dunaföldváron csatlakoztak) szörnyű vérontást végeztek, valamennyiüket halomra kaszabolták, kardélre hányták.

23-án az Imsósi sáncokban folyt tovább a csata, és 23-án Imsós is elesett. Eszterházit Rákóczi utasította az Imsósi sáncok visszafoglalására. Ő csapataival megérkezve, harcba bocsátkozott és visszafoglalta az Imsósi sáncokat. A németeket a félig szétlőtt várba szorította vissza.

Eszterháziék attól tartottak, hogy Glöckelsberg csapataival ismét át akar majd kelni a hídon, és Erdély ellen vonul. Ezért a hidat részint szétszedték, részint a németek felőli jobb oldalt felrobbantották, felgyújtották június 29-én. Később a zöldár elárasztotta a sáncokat, melyek ezután feledésbe merültek. Itt tovább sem tábor, sem harcoló csapatok nem jelentek meg. Maradt Imsós, a megfogyatkozott lakosaival élte tovább életét.

(Folytatjuk)

Jegyzetek

1. A Pécsi Janus Pannónius Tudományegyetem Történeti Tanszékének Évkönyve, Vissy Zsolt
2. Kalocsai Érseki Gazdasági Levéltár, "Birtok iratok" 6. sz. doboz
3. Tanulmányok Tolna megye Történetéből, 8. kötet. Szilágyi Mihály
4. Kalocsai Érsekségi Gazdasági Levéltár, 6. sz. doboz, Adózási iratok
5. Kalocsa Környékének törökkori adóösszeírásai, Vas Előd, Kalocsa
6. Kalocsai Érsekségi Gazdasági Levéltár, KGLT. 111. "Plan Matdtheus lmsós zuz ergbigt hümlichen Herfchaft Calocza gehörig vermegchaft inn 1922. (Térkép)
7. Kecskemét Város és Körzete. Iratok a Rákóczi Szabadságharcból. Bánkuti Imre, Kecskemét 1994.
8. Iratok a Rákóczi Szabadságharcból I. Bánkuti Imre, Miskolc 1992.
9. II. Rákóczi Ferenc emlékiratai, Ráth Thaly kiadás, Pest 1896.
10. Thaly Kálmán: "Magyarország és a nagyvilág" 1868. évf. 319-322. II.

■ *Hegedüs János*

Küzdelem az idővel

A tölgy a tisztás közepén állott.

Az arra sétáló kirándulók még így, megtépzott állapotában is vetettek rá egy-egy elismerő pillantást.

Ő azonban egy picit már érezte törzsében az elmúlást, ezért erősebben kapaszkodott a talajba. Gondterhelten bámulta a földet. Némely ága a földig hajlott.

Az idén sok hó esett. Még most is érezte annak súlyát a tagjaiban. Korábban büszkén pompázott, szikrázott a téli napfényben. Most már nem annyira várta a telet, sokkal inkább áhította a tavaszt.

A friss hajtások, levelek kibontásához azonban már egyre több erőre, időre volt szüksége.

A sápadt kis levelek némi késéssel ugyan, de végül is utolérték a többi fa lombkoronáját, s hamarosan elnyerték az eredeti színüket is.

Egyedül csak a fa érezte a lemaradást, a késlekedést.

Az ősz volt a kedvenc évszaka. Ekkor nem kellett küzdenie az enyészettel. A többi fa épp úgy áldozatul esett az elmúlásnak mint ő. Nem kellett takargatnia a fogyatékoságát, sőt vörös lombja az őszi erdő egyik legpompásabb színfoltja lett.

■ Hoffman Ádámné

Oláh Zoltán: Garabonciás

Télidőben hópelyhektől súlytásosan a tavasz küszöbén tűnődve egy könyv, egy verses könyv olvasása közben a paksi Homokerdő dűlőin át, hol magányosan a hajnal pírja-írja, az alkony falára a szemelt szőlő verseit, Kuti Horváth György legújabb, **Csavargó szelek társa** című könyvében. Az aszú, maga a borító, mely Péger József munkáját dicséri. Szülővárosom, Szekszárd is kitett magáért, az ott működő Kerényi Nyomda Kft. bábáskodott a könyv világrajöttében. Acsádi Rozália, szintén paksi költő szöveggondozása, szerkesztésének is köszönhetően. Hát garabonciáskodjunk mi is a **Csavargó szelek**, Kuti Horváth György társaságával.

Őszül a vers,
Csillagot virágzik,
hogy fölragyogj.

Krisztus-szívű
Égre csipkézett
Imát mormolok
Nélkületek,
Akár a tölgyek.
A februári tavasz
szirmokat szavaz
minden szívverésre.

Mama
A kert édenében
Átragyog fényed
Az öröklét hitelével...

Télvég
Velem vagy
mire felébredsz
CSAVARGÓ SZELEK TÁRSA
Örök vesztes
mindig nyertes
Régi dűlőkön
Álom,
Vigasz,
Őszi tűnődés.
Verseim...

Kívánom, sokunk nevében kívánom, hogy Kuti Horváth György, a paksi Csavargó szelek társa könyve barangolja be a világot.

Júlia-világ

Hűs hajnalok lánya,
virágok virága
nappalok fénye,
alkonyok anyja,
esték estikéje:
Júlia-világ.

Éjszakákat szűrő
sűrű szempillája,
gesztenye barnát
búgó pupillája,
ősz erdő szemöldök alatt:
Júlia-világa,
szeme gyöngyfehére
csillagot becéz,
hómezőt igéz.

Hajnalok lánya,
nappal királynője,
virágok virága,
esték estikéje
éj szivárványa,
szerelem rózsája,
álmom hű imája,
Júlia-világ.

Hajnalotta

Vigyázban áll az éjszaka
égbolt-borítókban
leheletünk
tisztá tavaszán,
első pillanat feszületén,
jajok gyűrűjében
Édesanyám.

Harangok verte
félre, félre, félre,
tölgyfa levelek lehelete
korai korom alkonyán
röpített el Téged
királynék városába,
Veszprémbe
Édesanyám.

Miattam menekültél
magányba.
Dunátlanul minden
délutánod...
Séd patakod sírása sem gyógyír
ballagó bánatodra.
Sánc-hegyed visszavár
sarcot sem kérve
visszavár, visszavár,
Bakony-bólintással
Édesanyám, Édesanyám.

Pihen az éj.
Nyelvemen Isten ostyája,
halálul a Hold
tükrünk térképen valahol,
Édesanyám.

A tölgyfa talaja visszavágy,
tűnődő tavaszra,
nyugalmas nyárra,
szeplőtelen őszre,
hópárnán térdepelő télre.
Paksra,
Édesanyám.

**Nevenincs
Vics Reának**

Sajna, hogy Sajno
nem virágzik,
csak Andreázik
néha velem
gondolatban
a Dunai-korzón
gesztenyefák alatt.

Levelek léptein,
hullámok illatán
röppen fel a sirályraj
mérhetetlen égbe.
Egymást átölelve
hullámok kísérte
röppenő sirályraj
felszárnyazva égre
vágyaik álmain
örülne is, Isten
alkony, este neve nincsen
álmos utain.

Özveggy Magyarország

Szentté avattatott,
István felkínálta
Krisztus édesanyja
Mária oltalmába
édes hazánkat.
Hazám, hűtlen hazám
Máriát kitagadva
Krisztust megtagadva
benned élek immár
Közel ötven éve
hazám, édes hazám,
özveggy Magyarország.
Erdélyt elherdálva,
számba se vetve
Bácskát elbánátolt
noviszádoztatik.
Felvidéklőn szól a harang
félre ver, zúg a harag,
beleborzong a világ, a magyar.
Trianoni trilógia
forradalom-vérvörös,
léleklehér
reményzöld
hazám, édes hazám
özveggy Magyarország.

Dagadó holddal
duzzad a Duna
erdőtől tengerig
feketén feketül
szakadatlan.
Szőkétlen szenvedve
gyászol a Tisza is,
a Túr is megsiratja
Petőfifát átölelve
a Marost, a Szamost
Körös-körül mindent.

Árva a Dráva,
szótlan a Száva
Nádasodó szempillájú
szemét mélyen hunyja
csillagitta este
bánatát bólíntva a Balaton
bölcs Badacsonyra,
Somlóra, Ságira,
kemenesaljára,
Szentgyörgy hegy borára.

Mereng a Mátra
bibliázó Bükkre
Istálóskő repül
Sinka Alföldünkre,
kadarka Szekszárdra.

Hűtlen hazám ajkán
sírnak a verssorok,
imádkoznak a szavak,
virrasztó versek,
hazám, édes hazám,
özveggy Magyarország.
Hiszek egy ... hiszek kettő,
hiszek száz, ezeregyszáz...

Koldus kenyéren él az Isten
hitünk hű serclijén, gyürkéjén
alamizna imánkon.
Máriát siratva
édes hazám, édes,
özveggy Magyarország.
Alamizna kenyéren
koldus imánkon
ébredsz föl Máriát
Fiadat Isten!
Özveggy Magyarorszáért!

VIHAR...

Elindultam.
Feltúrt gallérral.
Nyakamba vettem
az éjszakát.
A lobogni kezd?
szelek, lassan
viharba csaptak át.
Mint egy
Rolling Stones koncerten
zengett, vad szerenád.
Erdők extázisában
villámcsintányéros
csattanás.
A felhők már-már
földig értek,
elvegyültem a széllel.
Hajnalra a
koncert véget ért,
elcsigázva, csatakosan,
bóklásztam hazafelé,
szelíd parkon át.
Rám kacsintott
pajkosan az
első? Napsugár...

MÁR HERVASZTJA...

csodaéjből
villan
hajad
bogárfénye
hajnalt fésül
ujjainkkal
a csend
kitárt ablakunkon
betódul a
fenyőillatos
madárdal
úszkálunk
renyhe fényben
öröknek vélt
létünk
csalitos kertjét
hervasztja már az
IDŐ...

ELEVEN KÁLVÁRIÁM..!**Anyámnak**

Ma TE sütöd rám a szemed
odaátról.
Ma TE lehelsz rám illatot
a virágból.
Ma TE vitorlázol felém
lepkeszárnyon.
Ma TE szősz rám szellőt, erdők
sóhajából.
Ma TE ragyogtatsz rám Holdat,
csillaglángot.
Ma TE leselkedsz rám halkan,
bujá fákról.
Ma TE takargatsz rám féltőn
virágálmot.

*

Anyám!

Te eleven kálváriám.
Nem engedem el ma a kezéd.
Mezőn virágot, Neked szedek.
Neked trilláz a madársereg.
Bontja báját büszkén a berek.

*

Anyám!

Elvesztéted, örök gyászom.
Bronzarany szín? kalácsod
illatát, ízét, kívánom!
Gyöngy szíved oltárát áldom.
Anyám! Mindenem! Mit mondjak
még Neked?
Isten Veled..!

CSEND PIHEN...

Éj.

Egymásra nyíló
álmok
ölelkezése
a
parton.
Vakítóan fehér
fövénybe ébredünk,
sirály sikoly nyílik,
rád virágozik.
Porcelán csend
pihen arcodon.
Nem mozdulsz,
csak mosolyod
virrad rám.
Nyíló szemed
óceán égre
tárul,
árnyékkal simogatlak.
Beszéd nélkül is
értjük a hullámok
üzenetét...

ISTEN CSENDJE...

Ajkunk
találkozásakor
fölénk hajolt a
kezdet és a vég.
Állomás közti idő?
amit lényünk betölt.
Lehelet-finom váza,
mely könnyű? ívben
felkúszik.
Éjünket a Nap,
Napunkat az Éj
bearanyozza.
Ölekezéseinket
az új Hold íve
átkarolja.
Létezésünk
törékeny,
holnap derengés,
melynek illata
kék ájulásban hever,
a völgyben.
Eltávolodtál,
de a fák már
visszahoztak
a széllel.
Ablakunk előtti park
bokrai közt látom
alakod sziluettjét,
ágak fésülik az eget;
Isten csendje
lassan ránk telepszik...

Tiszta szeretet

Nem kell, hogy lángja
 Perzselje napjaidat,
 S a percek vadlovak száguldásával,
 Vágtázzanak, mikor mellette élsz.
 Mit neked az órák gyötrelme,
 Mikor más égtáj felé vezet teendő.
 A türelem mivel megáld az ég,
 Mert szereteted magáért beszél.
 Ha a kisördög feszegeti benned,
 Számolatlan kérdéseidet,
 Te mégis két karod kitérve várod,
 Bizalmat remélsz, mert szeretsz.
 De mi van, ha tisztán látod a jeleket,
 Nem érzed azt, hogy Ő szeret.
 Megöleled és szeretted, vársz
 Megbízol, vársz, mert szeretted.
 És eljön a pillanat mikor
 Kisagyad szádba adja a szavakat.
 Vége már és nincs tovább.
 Más utakon jár a gondolat, az
 ember.
 A szívszava szaggatja lelkedet.
 Már tudod, kevés a bizalom,
 Szavaidat messzire viszi a szél.
 Keresni kezded az építő dolgokat,
 Csak isten tudja, mit teszel,
 Falat emelsz, magad köré,
 Vagy megbízol és szeretsz.

JÖVŐKÉP

Mint egy besurranó tolvaj,
 A sötétben keresve kutat,
 Mégis rettegve a fénytől.
 A hajnali pára cseppjei,
 Megvalósult életem.
 Koponyám fogaskerekei,
 Felhúzott rugók a semmibe
 Széthulló alkatrészei.
 Mikor már nem kérdezve,
 Mit hoz a holnap...
 Mikor a felületes türelem,
 Elszívja az éltető levegőt.
 Céltalan botladozva járok.
 Szemetekben ugyanazt látom,
 S nem találok,
 A jövőkép ígérését.
 Mint besurranó tolvaj,
 Sötétben kutatva járok.

AZ ÉN DUNÁM

Elnézlek te vén Duna,
Őrzöd emlékeidet,
Tovább mész, locsogsz
De nem fecsegsz.

Tábort látok partjaidnál,
Az első Homo sapienst,
Ki meglátott és
Beléd szeretett.

Nem állott kőfal,
Sem háztető, születtek
Tervek-városok,
Szóttek ábrándos álmokat.

Millió lányom,
Suttogás, szerelmek,
Titkos vallomás,
Tengernyi bánat és magány.

Csobogod mit elkiáltott,
Boldog és boldogtalan
Emberáradat, a néma
Csendes fájdalom.

Mind magadban hordozod
A kín utolsó mondatát,
Mivel búcsúzott tőled s
Hozzád vitte végső bánatát.

A hálóját kivető halász,
Megörökölt arcvonásain,
Szemében tudása a
Hullámok végtelen suttogása.

Partjaid mentén,
Kavicsaidat görgeted,
Mit egy kisfiú dobál,
Hullámozó fodraid közé.

Talán azt hajította
Bele a nagyapám,
És megtalálja,
Majd az unokám.

Elnézlek te vén Duna,
Őrzöd emlékeidet,
Tovább mész, locsogsz
De nem fecsegsz.

ANYÁK NAPJÁRA

Édesanyám éjjel Veled álmodtam,
Vékony lábú szotyola gyermek voltam.
Te fölöttem a ragyogó Nap voltál,
Arcoddal az arcom felé fordultál.

Így sétáltunk a gyalogúton végig,
Kéz a kézben mosolyogva estéig.
Ekkor bíborvörös selymen ringattál,
Barna bársony ördögőrbe bújtattál.

Paks, 2004. 05. 02.

ALMAFATHER

Ki Cseresznyésben járta át az alap iskolát,
E világi élettanból többet, s szebbet lát.
Gyermekkorunk legjobbjakor jött egy új tanár,
Hátas, vállas körszakállas hajóidomár.

Termeténél kiderült, hogy még nagyobb a lelke,
Tanóráit félszáz gyermek nap mint nap
elnyelte.

Kézimunka órákon oly stráf kocsit csinált,
Mely megrakodva nebulókkal ló nélkül is járt.

Kémia órára bekért kettő gilisztát,
Egyik borban pusztult, másik a vízben úszkált.
E kísérletből a tanulság nem is lehet más,
Ki bort iszik a víz helyett, az nem lesz gilisztás.

Énekórán így hangzott a szolmizáció
Meggérdezte a diákot Do-do mi-ti-szó?
Bölcs komédiás plebejus aki ilyet és át,
Horizontja hegyén hordja hűen Arany Bélát.

Paks, 2004. november 23.

GYÖNYÖRŰ E VÁROS

Gyönyörű e város a Duna kanyarával,
Mentén e vén korzó gesztenye sorával.
Tavasszal virágzik a szerelem virága
Ősszel az unt lombját szórja a Dunába.

Híres Paks városa Sánc vonulatával
Európa ritka löszös agyagával.
Belőle a házak tartóváza épül,
Kőműves legények legója itt készül.

Büszke is e város ürgemezejére,
Vegyes, ízes borok mives szöllejére,
Gyöngyvirágtól illó Imsós erdejére.

Gyönyörű e város, de legszebb az egészben,
Ha lelkem látócsövén látok Cseresznyésbe,
Barátrét bölcsőm barkás berekébe.

Paks, 2000. október

HÍD

Cseresznyési kis pataknak két rét oldalán,
Hidat ácsolt egy legény és véle egy leány.
Tartóváza legénynek a szálfá derekából,
Járópalló terítéke a leány oldalából.
Ötven éve megépült, ötven éve állja,
Ötven éves bizonyíték ötven gyertya lángja.

1990.

HA MEGHALOK

Ha meghalok, borospince legyen az én kriptám,
Benne egy nagy tölgyfahordó, az meg a kalitkám!
Nem kell nekem sem temető, sem gyászos koporsó,
Fejem fölött fejfa helyett lebegjen a korsó!

És ha majd a hordóm falán kopogtat az ördög,
Hogy ne unjam magamat én is visszazörgök,
Hű cimborám jer közelebb nyelünk egy-két hörpöt,
Odadönn meg hadd igyák a vitamindús szörpöt.

ÖTVEN FELETT

Ötven felett szerényebb a május,
Ötven felett halványabb az ég,
Mit megálmodtál mindenhez hozzájuss,
A másik ötven meglásd nem elég.

Szeretnél még szaladni a réten,
Még másznád a legmagasabb fát,
Elmerengsz egy sárguló fényképen,
S meglátod majd benn' az unokád.

Barátaid mikor hozzád mennek
A szerelemről alig esik szó,
Vérnyomás, meg milyen gyógyszert szednek,
Hány dioptriás szemüveg a jó.

Ötven felett Pilátus a május,
Csak éget, már nem melenget a nyár,
Csábít még az őszi virágárus,
És kioszt még mindent, ami Neked jár.

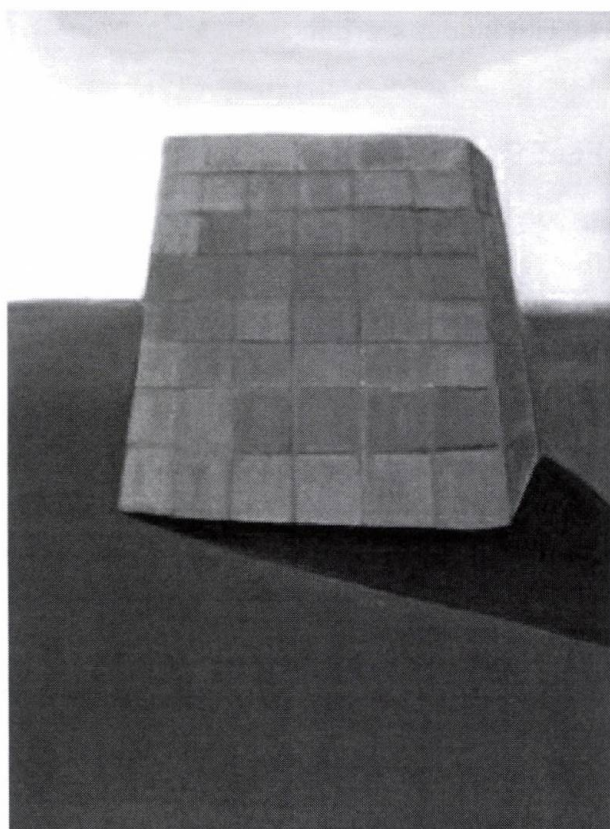
Még szaladj egyet, mássz fel a nagy fára!
Még a madár neked énekel!
Még nézz a fényes hűtlen napsugárra!
Még a május téged ünnepel!

Ötvennél még van öregebb Nálad,
Ötvennél sok feladat vár Rád,
Ötvennél, ha kicsorog a nyálad,
Azt köszönd meg, és töröld meg a szád.

Paks, május

Zirczi Judit kiállításáról

A paksi születésű és ugyancsak Pakson élő Zirczi Judit festőművész újabb kiállítása nyílt meg a Múvelődési Házban június 8-án.

Piramis az Alföldön
50 x 70 cm, olaj, vászon, 2009

Zirczi Judit festményein a valóságból-valóságba megalkotott táj önállósodik és alkot. Önmaga újabb valóságot teremt a megálmodott formákból, mint lehetőségekből. Minden képen apró rések erejéig megnyílik a tér. Befogad? Bevonz! Határtalan lehetőségeken belüli határozott célok, mozgási terület, megvalósítás, amelyek a végtelenség szabálytalanságában nyernek léttérrel. Csupán a színek azok, amelyek egyes képeken elensúlyozzák az időtlenséget, míg más képeken fokozzák azt.

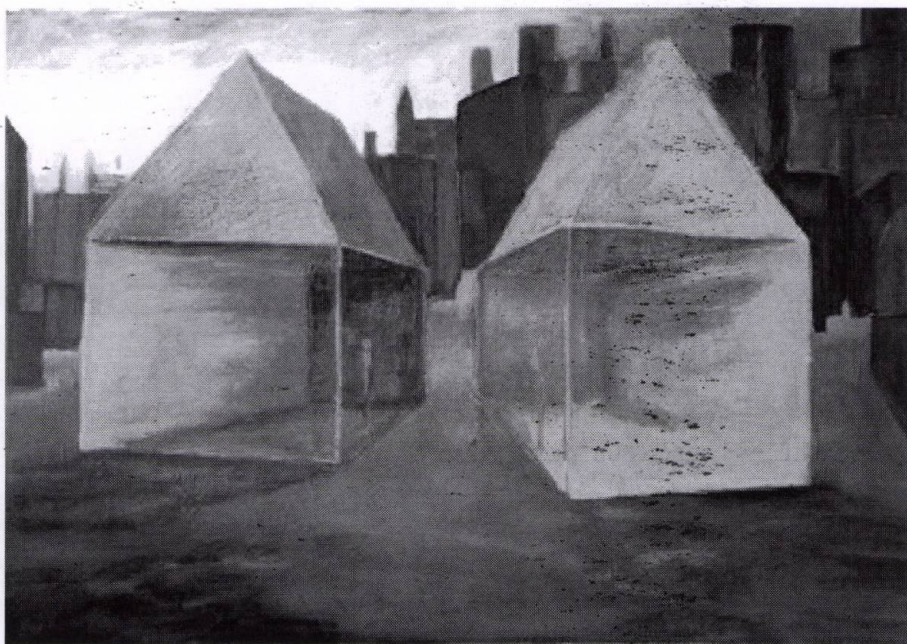
Hogyan szemléljük a teret, a környezetünket, amelynek ha még tudatosan is, de alkotó elemei, ide-oda tétovázó, döntésképtelen, feladó, de minduntalan kereső részei vagyunk?

Megfordítja a világot és rákérdez: Jobb-e? Rosszabb-e? Szenvedélyes próbálkozás: megvált(oztat)ható-e? Az új látásmód kínálhat-e minősíthetőséget? A két Lefelé néző város c. képe formailag és színekben is különbözik egymástól, de a változhatóság, a másként szemlé-

lődés mindkét kép esetében hangsúlyos szereppel bír. Játék a lehetőségekkel: feje tejejére állítja a várost mindenestül, de a színek hullámszásában ott van a létezés kitapinthatósága. Plasztikussá, formálhatóvá varázsolja a teret, és még ebben az esetben is (felszíni épületek hiányában) kihívóvá, narcisztikussá alakítja át. „Itt vagyok, érints meg! Fedezz fel!, Lej rám!” Ösztönösen felhívja a figyelmet a felszín alattira, rejt, takar, de ugyanakkor sejtet is. Állandó mozgásban és változásban van az ábrázolt világ, sokszínűségében mutatja meg magát. Az elfogadás döntése a szemlélőre van bízva, egyéni elképzelésekhez alakítva. Ez nem egy kaotikus világszemlélet, mindennek jól meghatározott rendje és funkciója van. Utat nyit és célokat határoz meg, melyeket jól kivehető formákból épít fel. A rákérdezés a beavatandó részéről tovább folytatódik: útmutatók vagy akadályok ezek a formák? Bármilyen legyen is, utána a

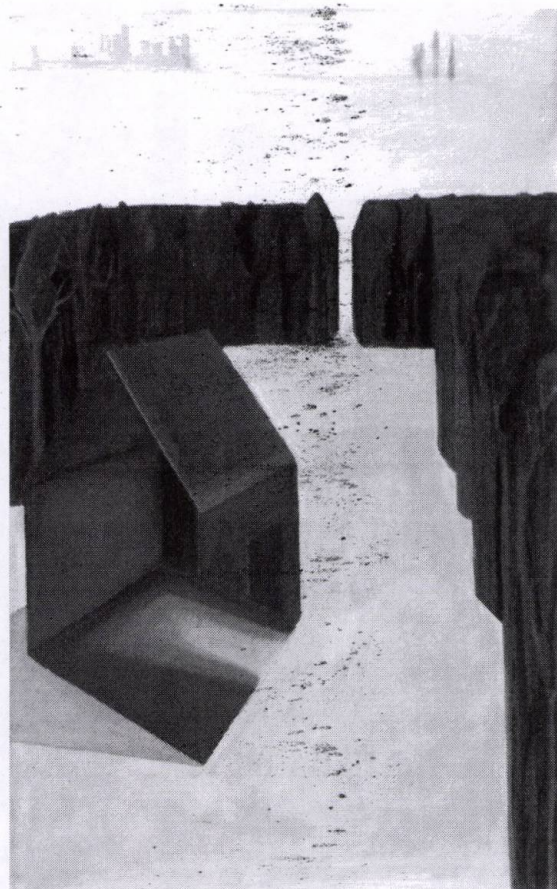
magunkra maradás vár a végtelen „valamin túliságban”. A kiindulási pont adott úgy a Piramisok az alföldön c. festménye, mint a Szalmabálák esetében. Ezek szimmetrikusan felépített alakzatok, a lépcsőzetesség vertikálitása és zöld mezők horizontja kiegészítik egymást, választási lehetőségeket kínálnak fel. Csereberét ajánl: a beláthatót a beláthatatlanért és mindeközben egyenlő eséllyel ruházza fel mindkettőt a színek tekintetében. Itt is hivatkoznak a formák, szemérmetlenül felmagasodnak, kiemelkednek a tájból és nem lehet nem észrevenni őket. De ugyanakkor megnyugtatónak is, biztosítanak arról, hogy a tágasság (SEM-MI?!!!) által kiváltott szorongást enyhítik és a távolabbi formák is ezt a kapaszkodó célt szolgálják. Biztatnak a továbbhaladásra, de végül magadra hagynak? Ez a titok, ami a végtelenségbe burkolózik.

A ház gyakran előforduló motívum Zirczi Judit festményein. Világban világot teremt, amely elzárt, körülvevett és mégis résnyire nyitott. Ház az erdőben c. festményén a ház körülhatároltsága révén menedékként is szolgálhatna, de az egymás mellé szorosan ültetett fák csak fokozzák a szorongást és a bizonytalanságot, ami a távoli városból kényszerítette ide az embert az otthonalálásra. Paradox helyzet alakul ki, hisz a kifelé vezető út adott, de az egyben a városba visszavezető út is. A sötét színek még inkább fokozzák az ellentéteket, a harmonikus, természetes egybeolvadás lehetetlenségét. A Szomszédok c. festményén ismét felbukkan a

Szomszédok

70 x 100 cm, olaj, vászon, 2006.

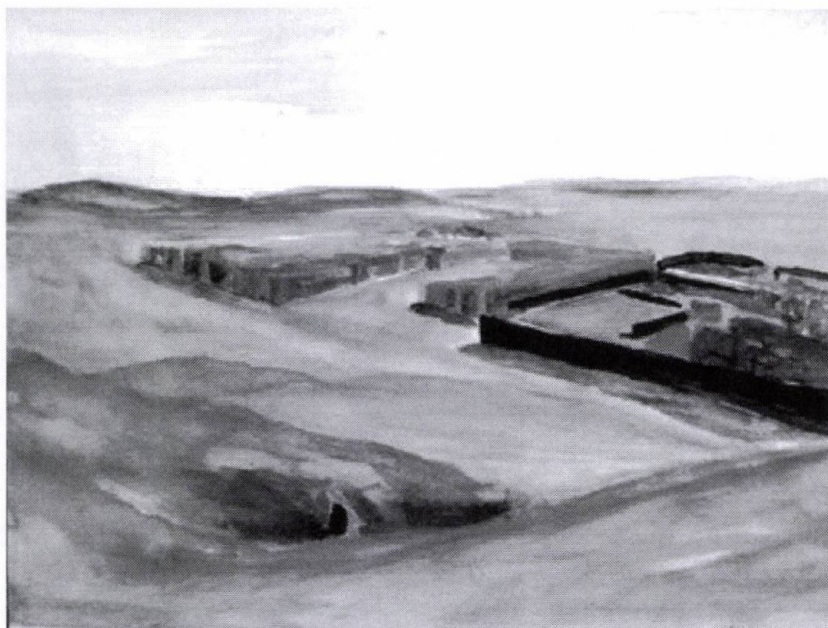

Ház az erdőben

110 x 70 cm, olaj, vászon, 2005

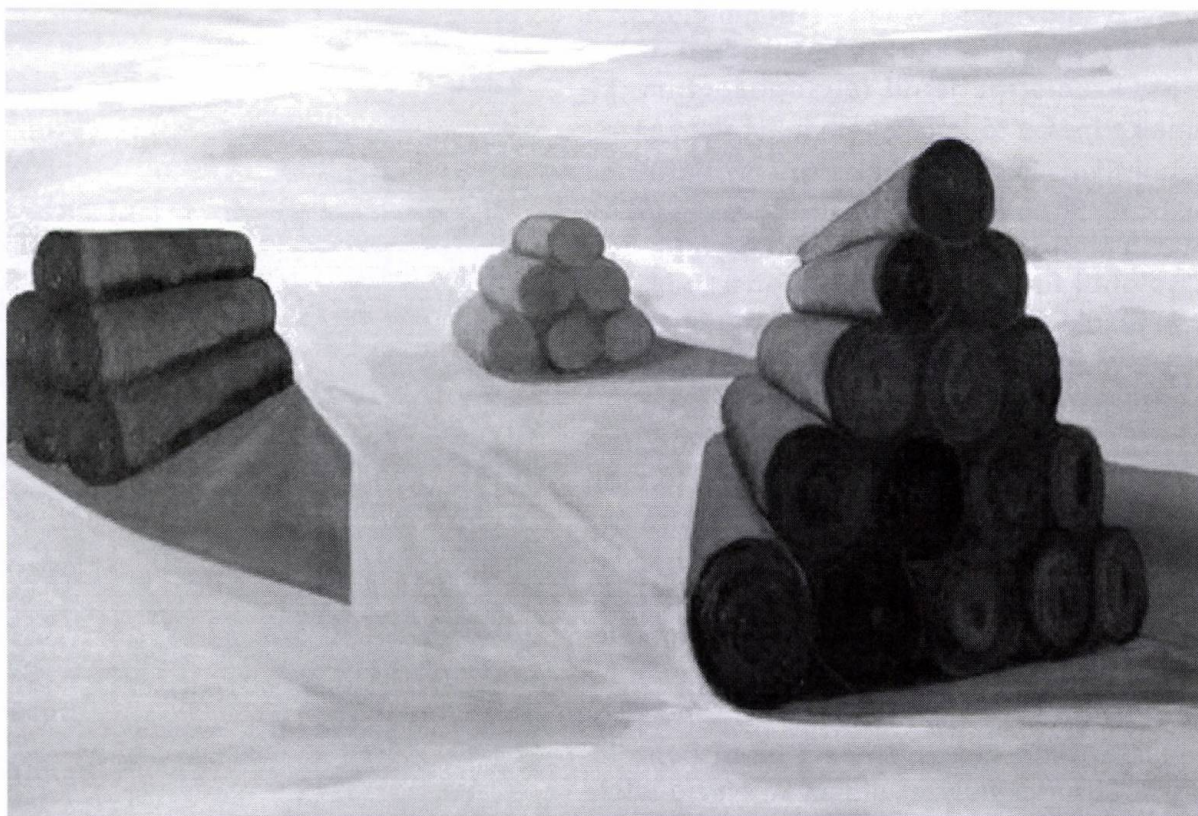
ház, mint motívum. Két narancssárgán kiáltó ház, két egymással szembeállított világ, melyek viszonyát mindenki önmaga határozhatja meg: kommunikáló vagy egyik a másiknak hátat fordító embereket látnunk? Zirczi Judit ezen festményei úgy jelenítik meg a tájat, mint a kereső-teremtő ember választási lehetőségeit, aki a változásokban keresi-teremt az állandóságot és az állandóságban a változót.

■ Fejes Margit

Cuenca

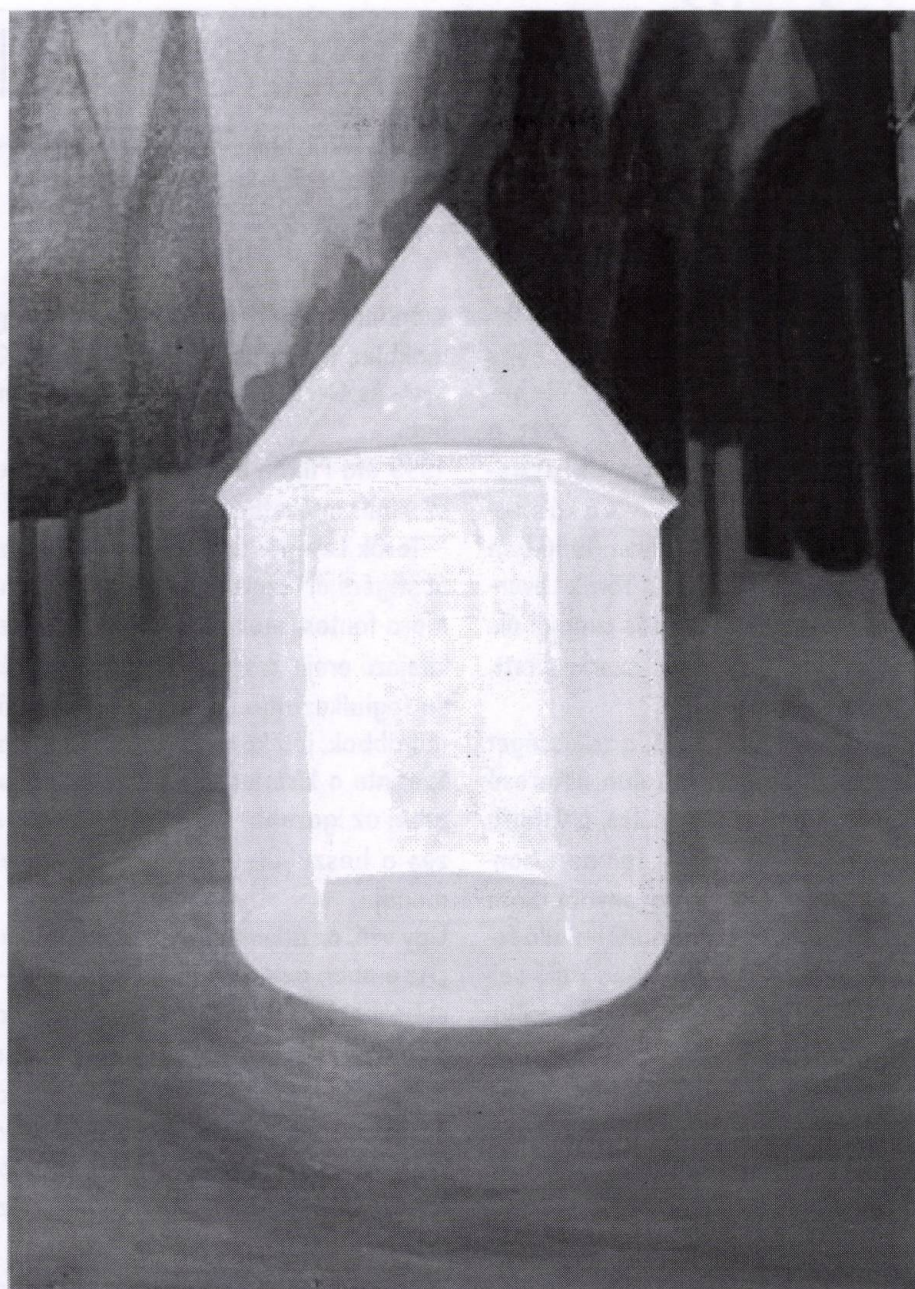
25 x 35 cm, akvarell, papír, 2008

Piramisok az Alföldön

70 x 100 cm, olaj, vászon, 2009

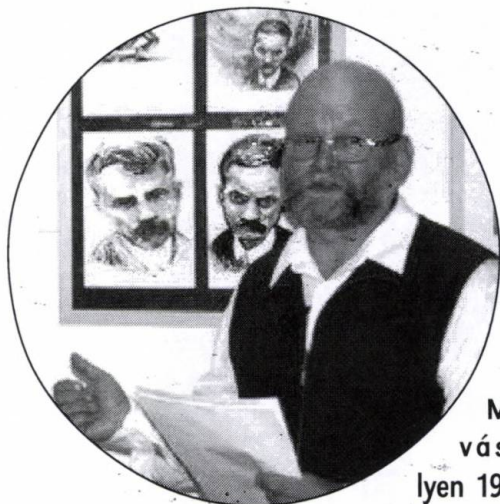

Zarándokkápolna
100 x 70 cm, olaj, vászon, 2009.

“Rajzolj egy kört!”

Török Levente kiállítása
2009. május 11. Könyvtár-galéria

Öt-
éves
lehe-
tett a
Maros-
vásárhe-
lyen 1956-ban

született Török Levente, amikor édesanyja, aki Rajztanítás címmel akkor éppen módszertani kiadványt szerkesztett, felszólította: „Rajzolj egy kört!”

Levente lerajzolta a kört, ami ugye, a teljességet is jelenti. Ekkor kezdődhetett el talán útkereső törekvése a teljesség felé. Az eszmélés, a világra való rácsodálkozás idejét idézik a Tolnaart honlapján tőle talált mondatok: „Nagyanyám diófa szekrényein, kövek, sziklák, salétromtól málló falak, kerítések deszkáinak rajzolataiban rejlő sejtelmes alakok, tündérek, virágmadarak, csillagok - megannyi felkínálkozó rajzolatok. Az iskolában tanítás közben füzetem utolsó lapjait szemek, arcok, ajkak és kezek - a lélek rezdülései - lepik el.”

Sok állomása van ennek az életútnak. Most csak néhányat szeretnék felvillantani: a marosvásárhelyi képzőművészeti líceumban érettségizett, aztán 10 évig formatervező a helyi üvegipari vállalatnál.

1990-ben áttelepül a mostohaanya-országba, a vásárosnaményi üvegyárban dolgozik, az üzem átszervezése után az ottani szakmunkásképző oktatója.

Közben néprajz-játékelméletet, fafaragást tanul, művelődésszervezői diplomát szerez.

Munkái megtalálhatók Romániában, Németor-

szágban, Izraelben, Gabonban, az Egyesült Államokban, Kanadában, Hollandiában, Olasz-, Spanyol- és Oroszországban, Litvániában és Japánban.

1999 óta Pálfán él, fazekasműhelyt vezet a helyi szociális intézetben.

Török Levente úgy érzi, hogy mostanában egy út végére érkezett. Eddig a folt, a vonal volt számára fontos, mostantól leginkább a szín, annak kifejező ereje, a színek egymásra gyakorolt hatása foglalkoztatja. Új képei talán ettől felszabadultabbak, játékosabbak. Műveli a mail-artot is. Szerinte a kísérletezés törekvés a jobb, a tömörebb, az igazabb, a tiszta forma felé. A kísérletezés a beszűkülés, a modorosság ellen van - mondja.

Úgy véli, az útkeresés nélkül meghal a művészet.

„Az ember, az arc, a lélek, ami izgat - vallja. - A sebezhető, a játékos, a szabadságra született, de mégis becsapott, elbutított, megalázott, reménykedő, szerető és szeretetre vágyó ember.”

Török Levente azonban az arc mögé lát. Szellemi rokonai közt ott találjuk Dosztojevszkijt, Bulgakovot, Tóth Árpádot, Ady Endrét, József Attilát, Rembrandtot, Szalay Lajos.

„Féltem a világot az elsötétüléstől!” mondta nekem pénteken délután a kiállítása rendezése közben.

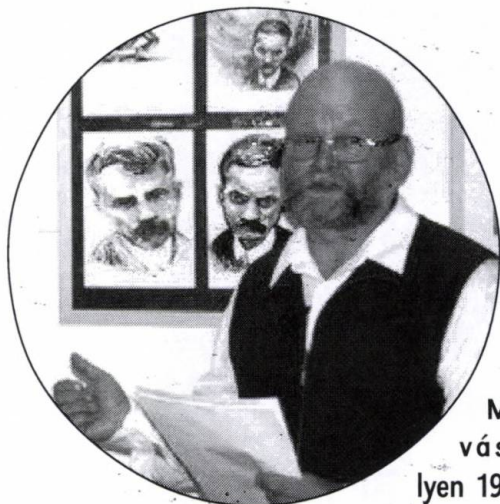
Levente!

Kívánom, hogy képeid még sokáig ragyogtassák fel a fényt, kezed nyomán jelenjen meg vásznodon a titokzatos, izgalmas belső emberi világ!

■ Gutai István

“Rajzolj egy kört!”

Török Levente kiállítása
2009. május 11. Könyvtár-galéria

Öt-
éves
lehe-
tett a
Maros-
vásárhe-
lyen 1956-ban

született Török Levente, amikor édesanyja, aki Rajztanítás címmel akkor éppen módszertani kiadványt szerkesztett, felszólította: „Rajzolj egy kört!”

Levente lerajzolta a kört, ami ugye, a teljességet is jelenti. Ekkor kezdődhetett el talán útkereső törekvése a teljesség felé. Az eszmélés, a világra való rácsodálkozás idejét idézik a Tolnaart honlapján tőle talált mondatok: „Nagyanyám diófa szekrényein, kövek, sziklák, salétromtól málló falak, kerítések deszkáinak rajzolataiban rejlő sejtelmes alakok, tündérek, virágmadarak, csillagok - megannyi felkínálkozó rajzolatok. Az iskolában tanítás közben füzeitem utolsó lapjait szemek, arcok, ajkak és kezek - a lélek rezdülései - lepik el.”

Sok állomása van ennek az életútnak. Most csak néhányat szeretnék felvillantani: a marosvásárhelyi képzőművészeti líceumban érettségizett, aztán 10 évig formatervező a helyi üvegipari vállalatnál.

1990-ben áttelepül a mostohaanya-országba, a vásárosnaményi üvegyárban dolgozik, az üzem átszervezése után az ottani szakmunkásképző oktatója.

Közben néprajz-játékelméletet, fafaragást tanul, művelődésszervezői diplomát szerez.

Munkái megtalálhatók Romániában, Németor-

szágban, Izraelben, Gabonban, az Egyesült Államokban, Kanadában, Hollandiában, Olasz-, Spanyol- és Oroszországban, Litvániában és Japánban.

1999 óta Pálfán él, fazekasműhelyt vezet a helyi szociális intézetben.

Török Levente úgy érzi, hogy mostanában egy út végére érkezett. Eddig a folt, a vonal volt számára fontos, mostantól leginkább a szín, annak kifejező ereje, a színek egymásra gyakorolt hatása foglalkoztatja. Új képei talán ettől felszabadultabbak, játékosabbak. Műveli a mail-artot is. Szerinte a kísérletezés törekvés a jobb, a tömörebb, az igazabb, a tiszta forma felé. A kísérletezés a beszűkülés, a modorosság ellen van - mondja.

Úgy véli, az útkeresés nélkül meghal a művészet.

„Az ember, az arc, a lélek, ami izgat - vallja. - A sebezhető, a játékos, a szabadságra született, de mégis becsapott, elbutított, megalázott, reménykedő, szerető és szeretetre vágyó ember.”

Török Levente azonban az arc mögé lát. Szellemi rokonai közt ott találjuk Dosztojevszkijt, Bulgakovot, Tóth Árpádot, Ady Endrét, József Attilát, Rembrandtot, Szalay Lajos.

„Féltem a világot az elsötétüléstől!” mondta nekem pénteken délután a kiállítása rendezése közben.

Levente!

Kívánom, hogy képeid még sokáig ragyogtassák fel a fényt, kezéd nyomán jelenjen meg vásznodon a titokzatos, izgalmas belső emberi világ!

■ Gutai István

Koszorúzás az emlékműnél

Flórián nap, a tűzoltók védőszentjének napja alkalmából 2009. május 4-én Paks Város Hivatásos Önkormányzati Tűzoltóságának szolgálatban lévő készenléti állománya megkoszorúzta a parancsnokság előtt lévő Madi Kovács János emlékművet. A koszorúzásra azon alkalomból került sor, hogy a laktanya névadója, a paksi önkéntes tűzoltóság megalakítója, Madi Kovács János 1839. április 24-én született. A koszorúzással születésének 170. évfordulójáról emlékeztek meg.

■ Lovásziné Anna

Paksi Tükör tartalom

- 1 Beregnyi Miklós: Emlékezzünk
- 11 Serdült Benke Éva: Magyarhon fényes csillaga
- 22 Hegedüs János: Imsós település története (I. rész)
- 33 Hoffman Ádámné: Küzdelem az idővel
- 34 Oláh Zoltán: Kuti Horváth György könyvéről
- 35 Kuti Horváth György versei
- 40 Farkas Margit versei
- 42 Klippel János versei
- 44 Fejes Margit: Zirczi Judit kiállításáról
- 48 Gutai István: Török Levente kiállításáról
- 49 Lovásziné Anna: Koszorúzás az emlékműnél

PAKSI TÜKÖR

Irodalmi-művészeti és helytörténeti szemle

XVI. évfolyam, 2. szám, 2009 június hava

Szerkeszti a szerkesztőbizottság

Felelős szerkesztő: Beregnyi Miklós

Rovatszerkesztők: Lovásziné Anna, Tell Edit, Györfly József
és Szabó Péter

Tördelés: Törökné G. Judit

Kiadja: a Jámbor Pál Társaság

Felelős kiadó: a JPT elnöke

Készült: PA Zrt. Nyomda 2009/2262 sz.

Felelős vezető: Slonczki István

A szerkesztőség címe: Paks, Városi Könyvtár, Villany u. 1.

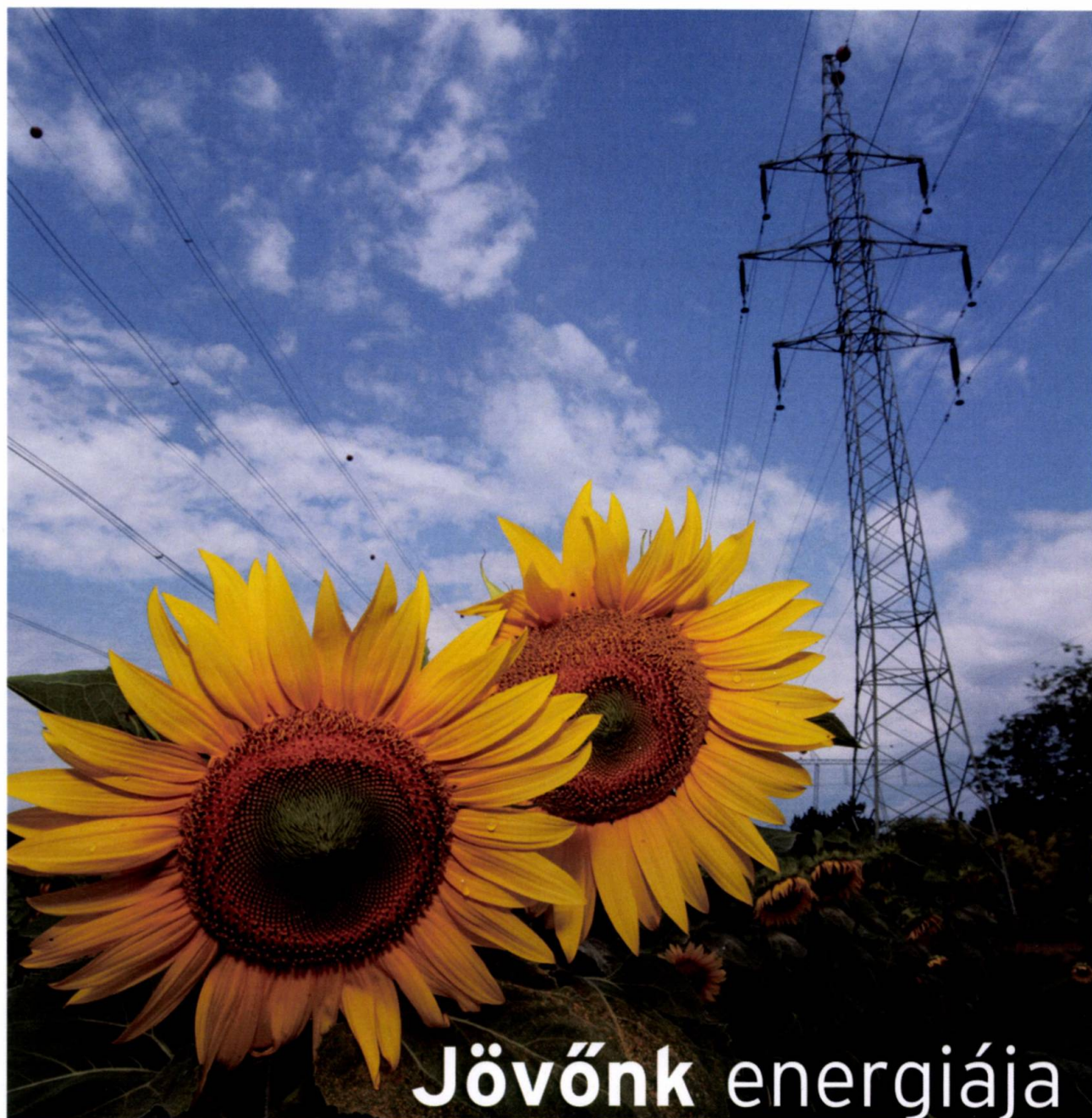
HU-ISSN: 1218-2109

Jövők energiája

mvm paksi atomerőmű

www.atomeromu.hu

